

INNOVATION

1998

1998

1998

1998

1998

1998

1998

1998

1998

1998

Hämeen linnan tutkimustöiden muistiinpanot

vuodelta 1962

Vuoden 1962 muistiinpanojen sisällysluettelo

Huone 3,	K.Drake	3 - 5
Huone 5,	E.Härö	7 - 12
Huone 11,	K.Drake	14 - 16
Huone 13,	"	18 - 21
Huone 15,	"	23 - 25
Huone 19,	E.Härö	27 - 29
Huone 22 a,	"	31 - 34
Huone 26,	K.Drake	36 - 38
Huone 28,	E.Härö	40 - 45
Kaakkoinen ulkoseinä,	E.Härö	47 - 49
Luoteinen ulkoseinä,	"	51 - 61
Esilinnanpiha, lounaisosa,	"	63 - 75
Pohjoinen kehämuuritorni,	K.Drake	77 - 86

Huone 3.

Knut Drake, syyskuu 1962

Huone 3. Koillisseinä.

Tämän seinän korjaaminen aloitettiin. Seinän luoteisosassa oleva esiintyöntyvä kulma, jota oli rikottu vankilanaikaisia portaita muurattaessa entisöitiin ensin. Seinän alaosassa olevat murtumat korjattiin myös. Kun työt piti aloittaa huoneesta 15 johtavan ikkunan kohdalla havaittiin seinän puhdistamisen yhteydessä muurausrajaan viittavia merkkejä ikkunan yläpuolella. Tällöin muuraustyöt pysäytettiin ja ryhdyttiin mainitun kohdan seikkaperäisempään tutkimiseen.

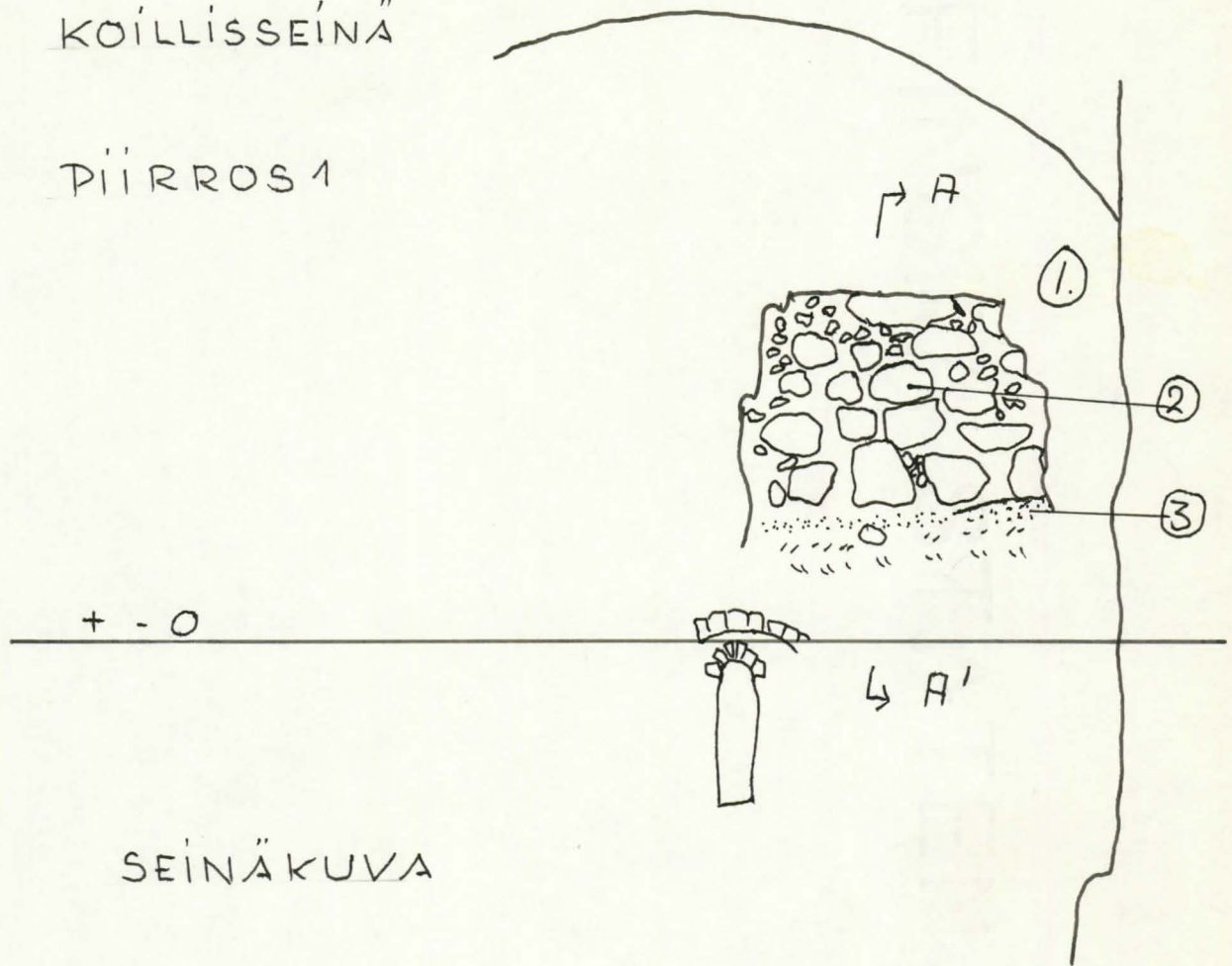
Huoneen 15 ikkunan yläpuolella poistettiin seinän erittäin huonokuntoista, luultavasti keskiaikaista tiilimuurauksista n. 2 m² alueelta. (Piiros 1.) Tämän yhden tiilen paksuisen muurauksen takaa paljastui huolellisesti muurattu harmaakiviseinä, luonteeltaan samanlainen kuin vastaava muuraus huoneen 15 puolella. Tämä ylempi harmaakiviseinä on alapuolella olevasta harmaakiviseinästä n. 30 cm sisään-päin. Molempien harmaakivimuurauksien välillä on selvä raja, n. 10 cm korkea vyöhyke sisältäen soraa, hiiltä ja laastinpalasia. Raja on n. +0,70-+0,80 tasolla, nousten jonkun verran kaakkoon päin.

Tässä vaiheessa tutkimukset ja korjaustyöt keskeytettiin toistaiseksi.

HUONE 3

KOILLISSEINÄ

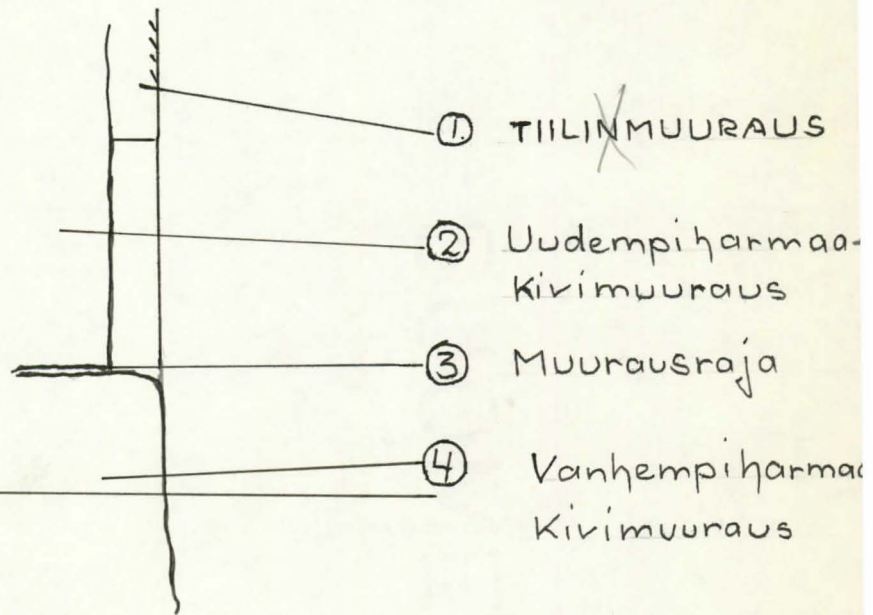
PIIRROS 1

SEINÄKUVA

LEIKKAUS A-A'

+ - 0

① TIILINMUURAUUS

② Uudempiharmaa-
Kivimuuraus

③ Muurausraja

④ Vanhempiharmaa-
Kivimuuraus

1:50

H U O N E 5

10.1.1962. Elias Härö

HUONE 5. Lounaisseinä.

Tammikuu 1962

Ryhdyttäessä holvaamaan huonetta n° 5 uudella tynnyriholvilla purettiin 1700-l. rakennettu 110 cm syvä tukikaari huoneen lounaispäästä. Se oli liitetty lounaisseinän päällä levänneeseen sekalimitettyyn, korkealla laastilla (sora-laasti tai karkea hiekkalaasti) muurattuun holviin, josta

Vert. piirros 2

oli jäljellä vajaan neliömetrin suuruiset kappaleet kummasakin tyvessä. Ne jätettiin paikoilleen ja yhdistettiin uuteen holviin.

Em. sekalimitystä todettiin vain holvissa äärimmäisenä lounaassa olleissa kivissä, jotka jo osittain lepäsivät tiiliseinän päällä. Oli aihetta olettaa, että kysymyksessä olisi ollut jäte porttitornin aikaisesta tukikaaresta, jonka varassa Kirkkotornin itäkulma olisi levännyt. Siinä tapauksessa tämä tukikaari olisi ainakin suuremmaksi osaksi purettu h. 5 holvaamisen yhteydessä. Mikäli äärimmäiset kivet, jotka olivat h. 5 luoteisseinän päällä n. 18 cm, oli sekalimitetty vain paremman tuen saamiseksi h. 5 holvaamisen yhteydessä ja holvi syntynyt Kirkkotornivaihetta myöhemmin, olisi Kirkkotornin itäkulmaa purettu niin paljon, että h. 5 tiiliholvi saatiin sopimaan sen alle. Näytti kuitenkin siltä, että holvi - joko tukikaari tai koko holvi - olisi syntynyt ennen Kirkkotornia.

Holvissa käytetyn karkean laastin ja Kirkkotornin hienomman, harmaankeltaisen laastin välissä oli n. 5 cm vahvuinen kerros tummanruskeata, tiheästi kalkkipilkkuja sisältänyttä hienorakeista laastia (laastinäyte n° 8).

DIP-palkin asettaminen. Huoneen n° 5 lounaisseinään hakattiin holvin yläpuolelle 40 cm korkea, 40-42 cm syvä ura,

joka ulottui etelänurkasta lähtien luoteeseen päin 6,60 m. Se rikkoi etelänurkasta lähtien 150 cm keskiaikaista, valkealla kalkkilaastilla muurattua tiiliseinää ja siitä eteenpäin vankila-aikaista tai 1700-luvun muurausta. Urassa paljastui etelänurkasta lähtien 2,5 m matkalla ydinmuuria, siitä eteenpäin aukeni ura puolustuskäytävälle johtaneeseen portaaseen (huone 20?) 110 cm matkalla ja edempänä, n. 420 cm etelänurkasta tuli vastaan hiililaastilla muurattun savutorven seinämää. Ko. savutorvea tehtäessä oli vanhan porttitornin (Kirkkotornin) eteläkulmaa murrettu sen tieltä. Vanhaa, porttitornin koillista ulkoseinää saatiin esille uran luoteispäässä 120 cm leveydeltä. Revetointi sen päällä oli 40-45 cm vahvuinen.

Vert. tutkim.
piirroks^{et} ja
piirros 1.

Porttitornin (Kirkkotornin) koillinen ulkoseinä.

Piirros 1.

Kun DIP-palkki oli asetettu paikoilleen, purettiin myös sen alapuolelta 2,5 m päässä länsinurkasta, savilaastimuurausta suunnilleen 50 cm leveä ja 150 cm korkea kaistale, joka oli muurattu h. 17 a keskiaikaisen tiiliseinän jatkoksi ja peitti vanhan harmaakiviseinän jäännösten kaakkoisreunan. Kirkkotornin harmaakiviseinää oli täten saatu näkyviin tasojen 2,50-4,40 välillä kaikkiaan 240 cm leveällä alalla. Muurissa käytetyt kivet olivat suhteellisen pieniä, keskim. 50 cm ja alle läpimitaten, kiilaus runsasta, käytetty hiekkalaasti kellertävän harmaata, kalkkipilkut selvästi eroittuvia. Kirkkotornin itäkulma oli purettu alaosastaan viimeistään savutorvea tälle paikalle 1500-l. muurattaessa. Nurkan kohdalle tehdyn savutorven lounainen ja luoteinen sisäseinämä, oli osittain vielä näkyvissä tason +3,60 yläpuolella; luoteisseinämä 3,30 m päässä h. 17 a länsinurkasta (tasossa +4 mitattuna). Kaakkoon päin jatkui savutorvimuuraus suunnil-

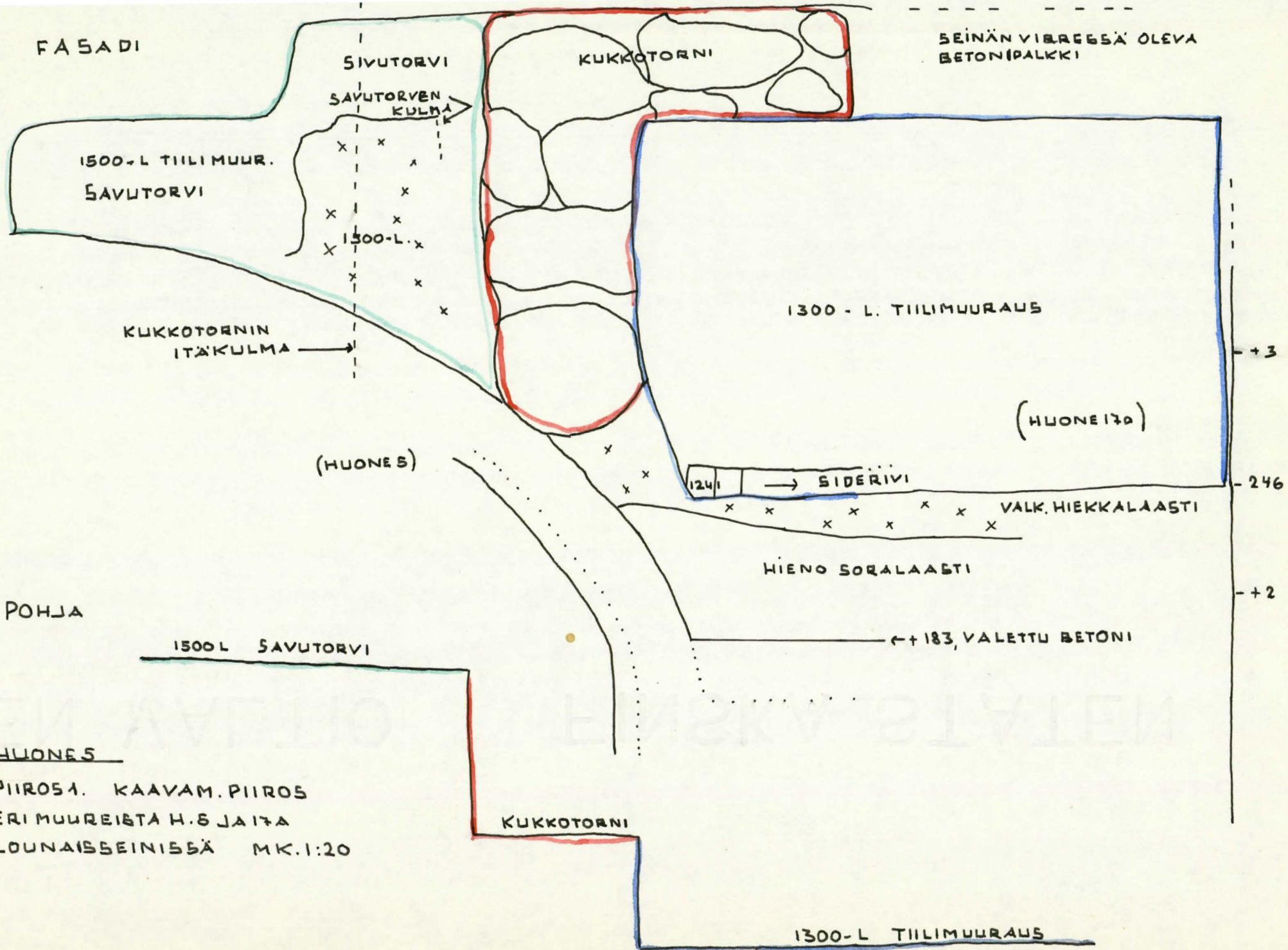

leen holvin laen kohdalla olleeseen muurausrajaan saakka, jossa se päättyi valkoisella kalkkilaastilla muurattuun keskiaikaiseen seinään. Savutorvessa käytetyt kivet olivat kooltaan (32 x ? x 7,5; ? x 16,5 x 7,5) keskiaikaisia pitempiä ja ohempia. Laasti vaaleata, kovaa hiililaastia. Savutorven, harmaakiviseinän ja holvin väliin jäänyt tila oli vanhan Kirkkotornin muurin ydinosa, joka oli savilaastijalla peitetty huolimattomalla tiilimuurauksella. Savilaastipaikkaus ulottui alunperin myös hiililaastimuurauksen päälle ja jatkui tason +3,50 yläpuolella huoneen n° 17 a lounaisseinässä.

Piirros 1

Huoneen 17 a tiilinen lounaisseinä (harmaakivimuurin revetointi) ulottui alas n. tasolle +2,40, +2,45 ja suunnilleen samasta tasosta alkoi myös revetoinnin alla ollut harmaakivimuuri. Tasojen +2,20-+2,30 välissä kulki sora- ja hiekkalaastin muurausraja. Em. tason alapuolella ollut soralaastimuuraus jatkui lounaaseen sekä Kirkkotornin harmaakiviseinän että vaalealla hiekkalaastilla muuratun tiiliseinän alle.

Uuden holvin tueksi lounaisseinän viereen muuratun betonituen pinta tuli tasoon +183.

FASADI

SIVUTORVI

KUKKOTORNI

SEINÄN VIIRRESSÄ OLEVA
BETONIPALKKI

1500-L TIILIMUUR.
SAVUTORVI

SAVUTORVEN
KULMA

1500-L.

KUKKOTORNIN
ITÄKULMA

1300 - L. TIILIMUURAUUS

(HUONE 170)

(HUONES)

1241 → SIDERIVI

VALK. HIEKKALAESTI

HIENO SORALAESTI

POHJA

1500 L SAVUTORVI

← +183, VALETTU BETONI

HUONES

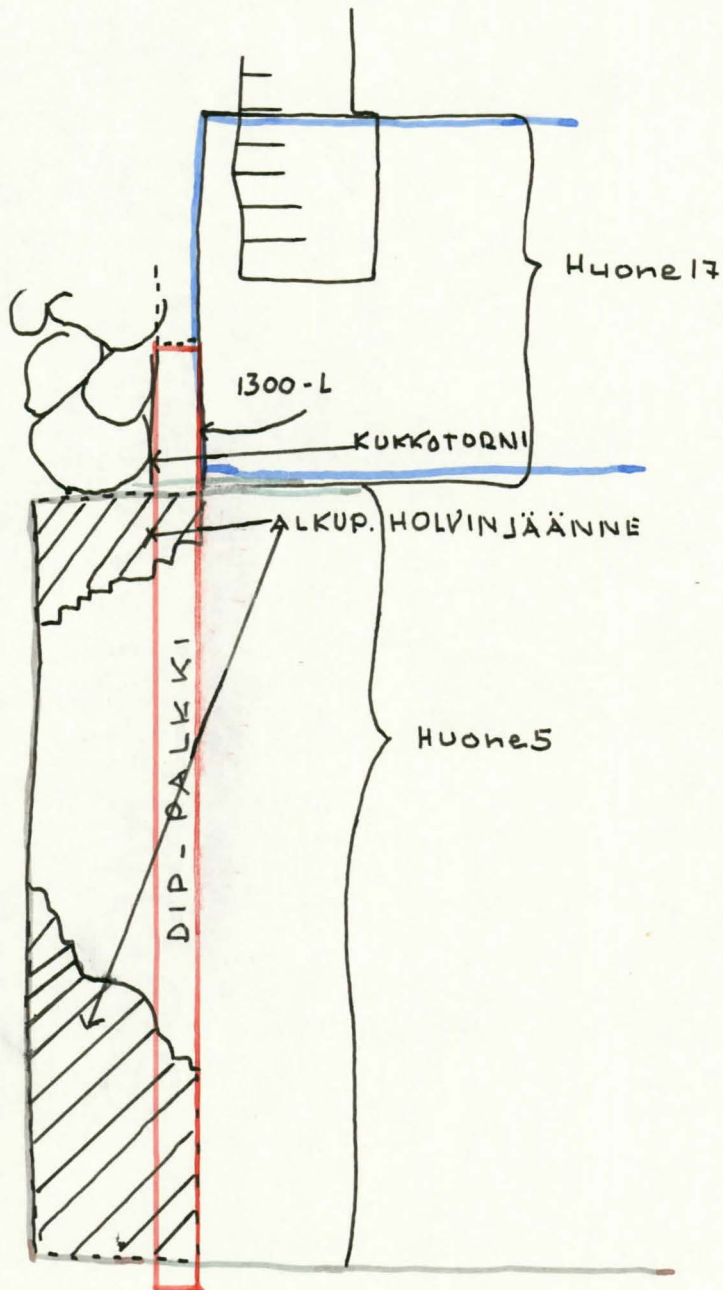
PIIROS1. KAAVAM. PIIROS
ERI MUUREISTA H. S. JAITA
LOUNAISSEINISSÄ MK. 1:20

KUKKOTORNI

1300-L TIILIMUURAUUS

+3
-246
+2

PIIRROS 2

HUONE 5. HUONEIDENSJÄRJÄ
 LONNAINSEINÄT, DIP-PALKIN
 SIJAINTI JA H.5' ALKUPERAISEN
 HOLVINJÄÄNTEET
 MK. 1:50

H u o n e 1 1 .

Knut Drake, marraskuu 1962

Huone 11.Kaakkoisseinän koillispuoleinen ikkuna.

Marraskuussa 1962 aloitettiin tämän ikkunan rekonstruoiminen. Ensin poistettiin ulkopinnassa vielä jäljellä oleva vankila-aikainen tiilimuuraus. Tällöin voitiin todeta että linnanpihaseinän harmaakivinen alaosa ja tämän yläpuolella oleva tiilimuuraus selvästi kuuluvat eri rakennusvaiheisiin. Tämän ikkunan kohdalla raja näitten muurausten välillä kulkee n. +1,00 tasolla. Alunperin harmaakiviseinä kuitenkin on noussut huomattavasti korkeammalle. Tiilimuurausvaiheessa osa harmaakivisestä pintamuurauksesta purettu pois. Samalla muuria on kallistettu ulospäin niin että ulkopinta vasta tasolta n. +2,30 nousee luotisuorana ylös.

- Lähtökohtana rekonstruoinnissa käytettiin muuriaukon pohjalla ja aikaisemmin löydettyjä alkuperäisen ikkunan jäännöksiä, sekä vastaavaa ikkunaa huoneissa 5 ja 14.

Piiirros 1.

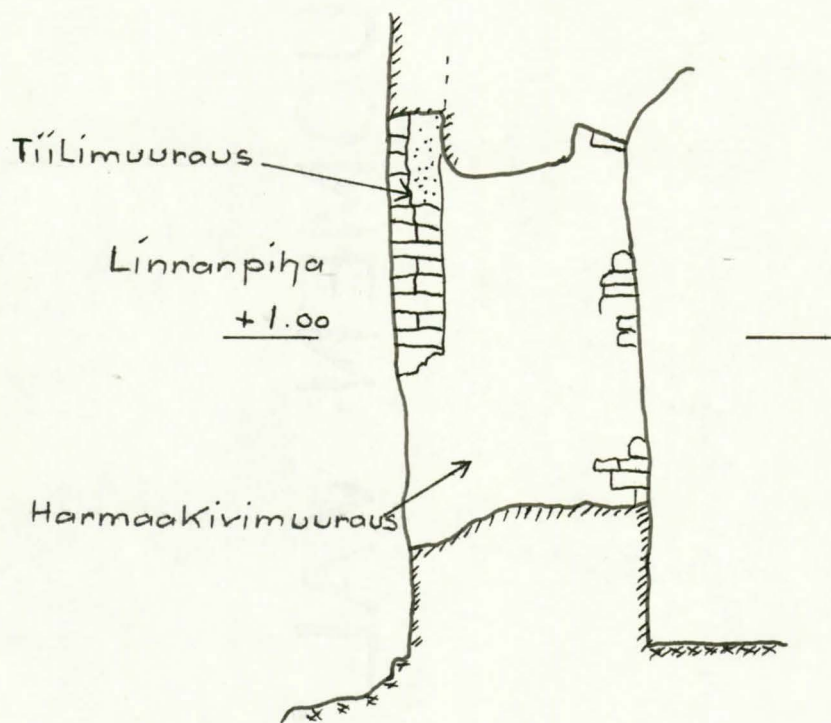

Huone II

Kaakkoisseinään koillispuoleinen ikkuna

Piirros I

Leikkaus katsottuna lounaaseen.

Huone 13.

Huone 13. Oviaukko pihalle.

18/9-18/10 -62. Elo-syyskuussa 1962 entisöitiin h. 13 linnanpihalle päin avantuva ikkuna. Tämän jälkeen poistettiin vankilanaikainen muuraus tämän ikkunan vieressä olevan oviaukon pihanpuoliossa osassa. Tätä muurausta oli n. 1 m leveässä kentässä oviaukon ympärillä, mutta vain n. 30 cm syvyisenä. Muurauksen alta tuli alkuperäinen sydänmuuri näkyviin.

Piirros 1.

Oviaukosta kaakkoon uusi muuraus jatkuu huoneen 14 oviaukkoon saakka. Tällä puolella sitä poistettiin vain n. 50 cm leveältä alalta. Toisella puolella oviaukkoa uusi muuraus rajoittui alaosassa harmaakiviseen pintamuuriin joka on siteessä sydänmuuriin sekä +0,40 yläpuolella tiilimuuraukseen joka ei ole siteessä sydänmuurin kanssa. Kaikesta päättäen alunperin harmaakivisestä rakennuksesta on purettu pintamuuraus osittain pois ja korvattu yhden tiilen paksuisella tiiliverholla.

Poistetun muurauksen alta paljastui oviaukon luoteispuolella +0,60 korkeudella epämääräisen muotoinen parrunkolo, $\varnothing$ 30 cm, syvyys 65 cm. Tämä kolo kuuluu harmaakivivaiheeseen. Samalla korkeudella on parrunkolorivi seinän sisäpuolella.

Oviaukon sivuissa poistettiin vankila-aikainen rappaus ja vankila-aikaiset korjausmuuraukset. Molemmiin puolin oli osittain vanha pintamuuraus säilynyt. Pintamuuraukset oli kuitenkin pakko poistaa ennen korjaamista koska olivat kokonaan irronneet takana olevasta muurista johon olivat siteessä ainoastaan aukon sisäpuolisen pielitaitteen kohdalta. Molempiin pieliin oli hakattu koloja joita oli täytetty hiililaastimuurauksella. Kaakkoisessa pielessä tällainen

Piirros 2.

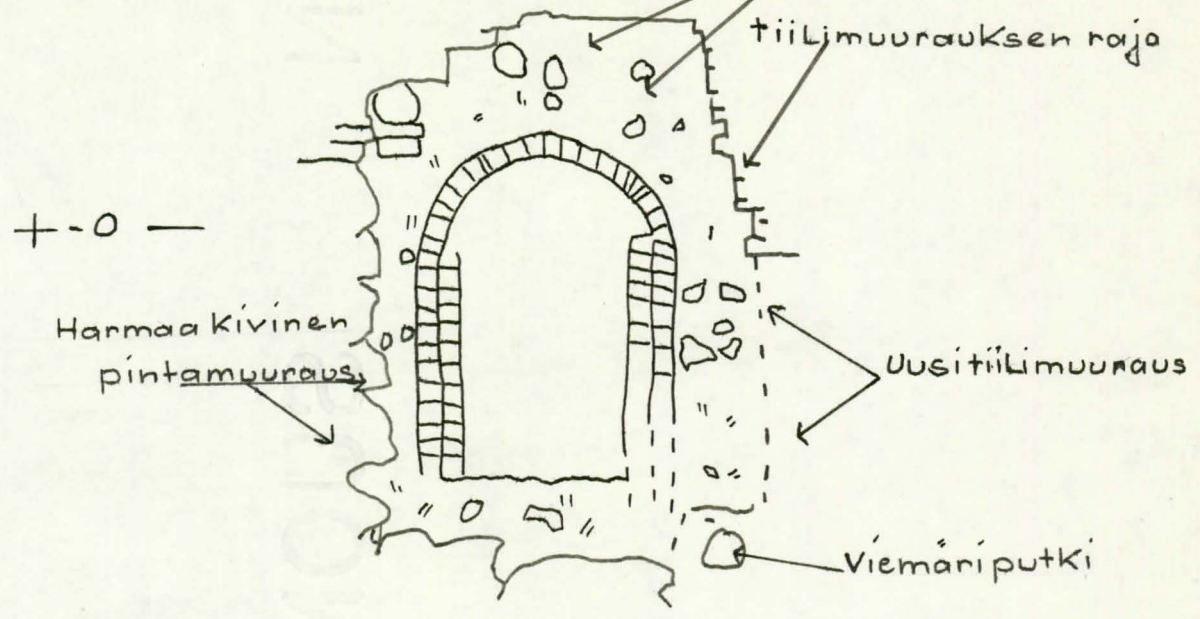
kolo oli heti poistetun holvin kannan alapuolella. Hiili-
laastimuurauksessa oli rautatappi joka kaiki on kuulunut
oven saranaan. Alimmaisesta saranaista sen sijaan ei ollut
mitään jällellä koska pielen alaosaan oli vankila-aikana ha-
kattu suuri kolo huoneesta 13 tulevaa viemäriä varten. Vas-
takkaissa pielessä oli vastaava hiililaastimuuraus pari
tiilivarvia alempana. Tässä on kaiki sijainnut hiili-
laastivaiheen lukitsemislaite.

Oviaukon alkuperäinen holvi, joka on muodustunut syrjäl-
län olevista tiileistä, oli kokonaan hävinnyt. Viimeksi
oli aukon katteena alkuperäisen holvin kaulusmuuraus. Tähän
kaulusmuuraukseen holvi ei ole millään tavalla ollut si-
teessä. Kaulusmuuraus on mennyt koko seinän läpi ja toimi-
nut sekä ulko- että sisäpuoleisen ovikomeron katteena.

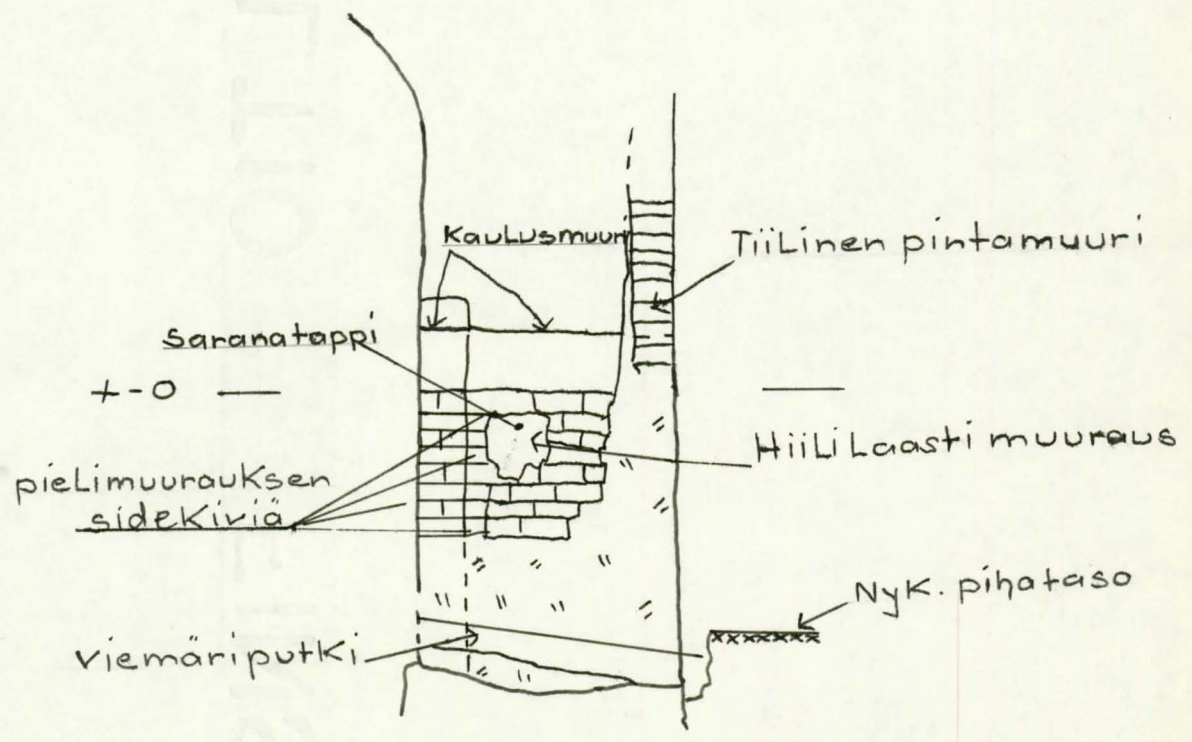
Huone 13 Oviaukko pihalle

Piirros 1 Linnanpihan puoleinen sivu.
Alkup. sydänmuuri

1:50

Piirros 2 Leikkaus kats. Kaakkoon

1:50

H u o n e 1 5 .

Huone 15. Kaakkoisseinän ikkuna.

18.9. -62.

Viimeiset vankila-aikaiset muuraukset poistettiin ikkuna-
 aukosta. Viimeistä ikkunaa varten oli muuriin tehty n. 3 m
 korkea ja 2 m leveä aukko. Aukon kohdalla muuri on tyypil-
 listä valumuuria. Suuria, huolella asetettuja kiviä on vaan
 pinnoissa, väli on täytetty päänkokoisilla ja pienimmillä
 kivillä ja karkealla soralaastilla. Täytemuurauksessa on
 havaittavissa selvät vaakasuorat rajat ainakin kahdessa
 kohtaa. Toinen raja on tasolla +0,25. Samalla tasolla on
 sisäseinässä alaosan harmaakivimuurauksen ja tiilimuuraus-
 vyöhykkeen raja. Toinen raja on tasolla +1. Samalla tasolla
 on sisäseinässä ylemmän harmaakivivyöhykkeen ja kilpikaaren
 tiilimuurauksen raja.

Piirros 1.

Aukon kohdalla on ollut ikkunoita ennen vankila-aikaa.
 Selvimpänä merkinä tästä on ulkoseinässä näkyvä tiilikaa-
 ri. Se on melko korkealla muurissa, lakipiste +2. Kaaresta
 on vain toinen puoli säilynyt. Alunperin se on kai muodus-
 tunut 9:stä tiilestä. Muuraus on suoritettu keskiaikaisilla
 tiilillä, laasti on jonkun verran vihertävä, kova. Kyseessä
 on joko 1600-luvun tummaa hiililaastia tai 1700-luvun kovaa
 savilaastia. Aukon sisäreunalla on myös vanhempien korjaus-
 muurausten jäännöksiä. Lounaispuolisessa reunassa on muuta-
 ma tiili jäljellä muurauksesta joka on suoritettu keski-
 aikaisilla tiilillä ja hiililaastilla. Tiilet on asetettu
 vinoon, aivan kun olisivat kuuluneet ikkunanpieleen. Toinen
 korjausmuuraus on aukon yläreunassa. Siinäkin on käytetty
 vanhoja tiiliä mutta laasti on aivan valkoinen.

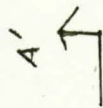
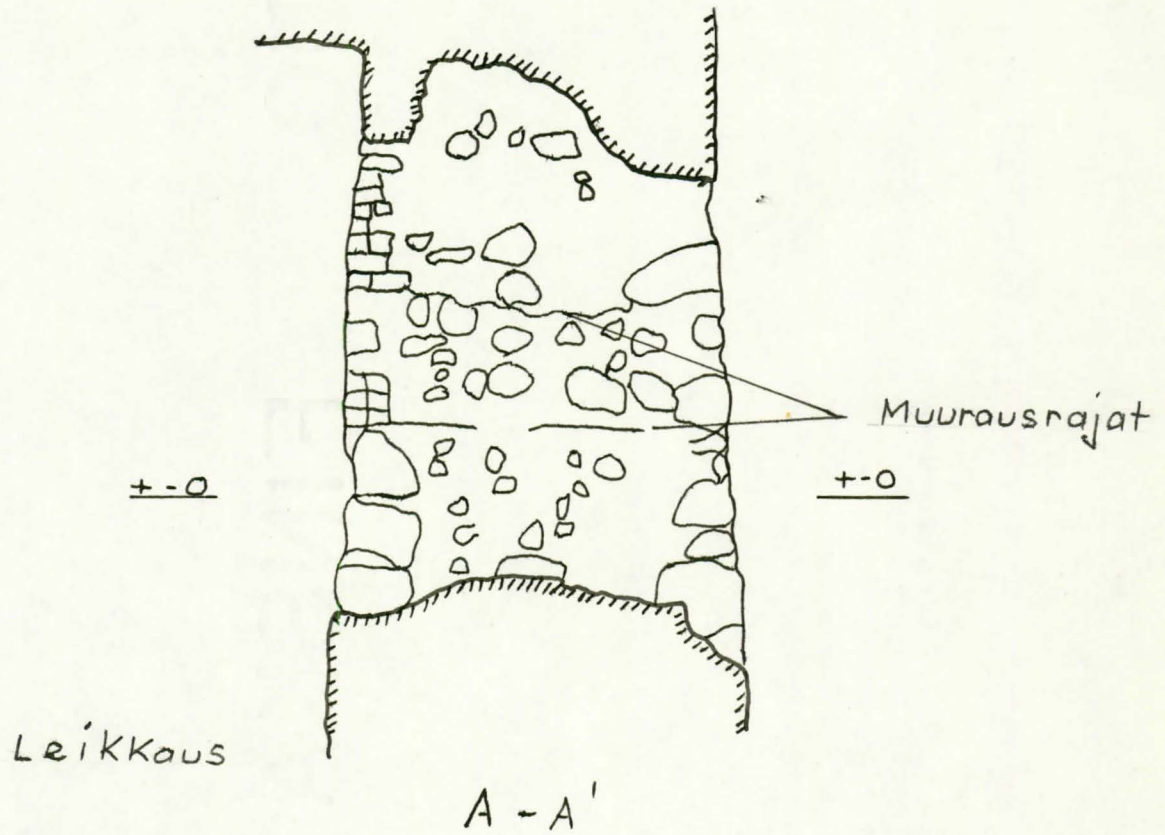
Piirros 2.

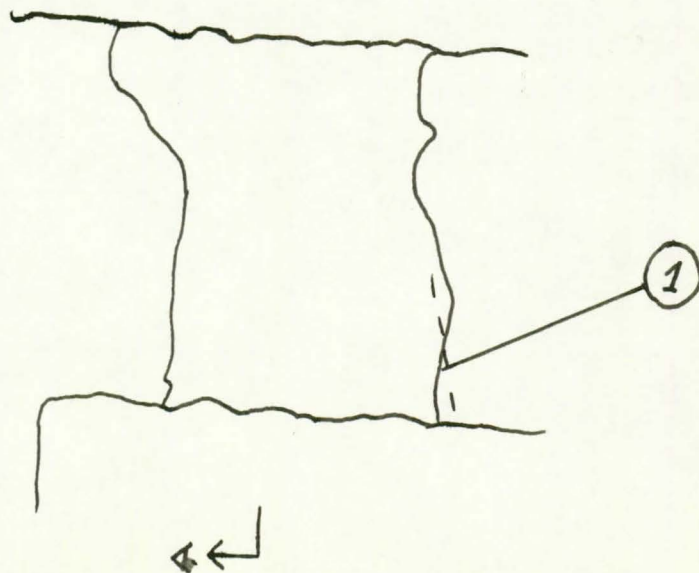
Huone 15

Kaakkoisseinän ikkuna

Piirros 1

Pohja

H U O N E 1 9

15.5.1962. Elias Härö

HUONE 19. LÄNSINURKAN UUNINPOHJA.

Helmikuu 1961

Jatkettiin v. 1957 kesken jääneitä huoneen länsinurkan talonpohjan tutkimuksia. Poistettiin aluksi silloin esille saatu tiilipohja, jonka huoneen keskustaan päin oleva reuna kaartui n. 40 cm lounaisseinästä lähtien melkein luoteisseinään saakka. Tiilten pinta oli suunnilleen tasossa +3,45-3,47. Ne oli sidottu hiekkalaastilla toisiinsa (mahd. jokin keskiaikainen tyyppi). Limityksessä ei oltu pyritty tarkkaan säännönmukaisuutta. Tiilten mittoja ? x 15 x 9; ? x 13,5 x 9,5. Välittömästi edellisen kerroksen alapuolelta saatiin esille vielä yksi epäsäännöllisesti ladottu tiilikerros, jossa oikeastaan vain huoneen keskustaan päin oleva reuna oli jonkinverran säännöllinen. Kivet olivat keskiaikaista tyyppiä, monet niistä vain paloja. Lähempänä nurkkaa oli samassa tasossa vain väriltään vaaleata, ohutta tuhkaa ja sen seassa muutamia tiilenpaloja. Syvenemmälle menettäessä poistettiin ohut kerros väriltään tummaa täytettä, pääosassa nokea, sen alta jälleen n. 15 cm kerros väriltään vaaleata, palanutta kivimurskaa. Näiden alla oli vielä musta nokikerros, jonka seassa oli lastuja ja alinna vaalea laastiporokerros.

Tasolla 2,95 tavattiin holvintyneen kivitäyte.

Seinät tutkitulla kohdalla jatkuivat sileinä em. pohjamuurien saakka, eikä niissä ollut mitään merkkejä uunin ja seinän muurausliitteestä.

Samalla puhdistettiin h. 19 pohja kaikesta täytteestä ja piirrettiin ja valokuvattiin ennen betonisen välipohjan valamista.

HUONE 19 KAAUAMAINEN ESITYS LANSINURKASSA KAIVETUN
UUNIPOHJAN TÄYTEKERROKSISTA
MK. 1:5

TIILI

TIILEJÄ REUNASSA

TUHKA, VAALEA

TUMMA TUHKAKERROS

VALEA, PALANUTA

KIVIMURSKAA

HUSTANOKI, LASTUJA

VAALEA LAASTIPORO

+295 -

HOLVINTYVEN

KIVITÄYTE

H U O N E 2 2 a

15.12.1962. Elias Härö

Huone 22 a. Kolmanteen kerrokseen johtavien 1500-luvun portaiden purkaminen.

Toukokuu 1962
Vert. muist. pa-
not v. 1961

Alettiin piikata h. 22 lattiatasosta lähtien edellisen syksynä purettujen 1700-l. portaiden alta esiintullutta, hiililaastilla ja 1500-l. kivillä muurattua pahoin kulunutta parrosta. Muuraus oli erittäin kovaa.

Vert. piirros

15.5.1962

Ensin hakattiin kolme alinta hiililaastiaskelmaa ja todettiin h. 22 vanhan kivilattia jatkuvan niiden alla luoteisseinään saakka. Kun kuudes hiililaastiaskelma oli piikattu alas saakka ilmestyi alta näkyviin vielä yhdet askelmat. 1500-luvulla peitetyt portaat alkoivat 180 cm päässä pihan lounaisseinästä ja n. 150 cm kauempana lounaassa kuin päällä olleet mutta päättyivät h. 32 lattiatasossa vain n. 15 cm kauempana. Vanhoja askelmia oli 12, 1500-l. portaissa vastaavasti 14. Askelmien nousu vaihteli 20-35 cm välillä. Purettu 1500-l. portaat olivat tasojen +5,35-+9, keskiaikaiset tasojen +5,55-+9 välissä. Alhaalta lukien II, III ja IV askelmaa lukuunottamatta oli kaikissa askelmissa kaksi tiiliriviä siten, että alla oli juoksutiilirivi ja sen päällä portaiden noususuunnassa olleet, lappeelleen asetetut tiilet. Laasti kovaa, harmahtavaa hiekkalaastia, tiilet keskiaik. tyyppiä. Askelmat oli peitetty lankuilla, jotka olivat jääneet muutamia senttejä ylemmän askelman ja portaiden sivuseinämien alle. Näistä n. 3 cm paksuisista puista oli jätettä seinämissä olevissa urissa. II, III ja IV askelmissa oli käytetty luonnonkivilaattoja, kahdessa askelman pinnassa, ja keskimmaisessä alimman juoksurivin paikalla. Näytti siltä, että ne olivat peräisin jostain muista portaista. Ilmeiseltä näyttikin että nyt

suoraan ylös nousevat portaat oli tehty vanhemman, alla olevien kierreportaiden jatkuna olleiden portaiden paikalle. Täyttä varmuutta asiasta ei saatu, mutta sellaiseen mahdollisuutteen viittasi em. kiveen lisäksi alimman askelman 2-osaisuus, luoteispuoliskan alaosasta kääntyessä vinoon portaiden etenemissuuntaan nähden. Kierreportaaseen viittasi myös luoteisseinämän koillisosan kaarevuus.

Vert. tutkim.
piirrokset.

Tutkimusten yhteydessä piirrettiin portaiden fasadi lounaaseen katsottuna, pohja ja leikkaus. Työvaiheet ja vanhat

Valokuvat n^o

portaat valokuvattiin.

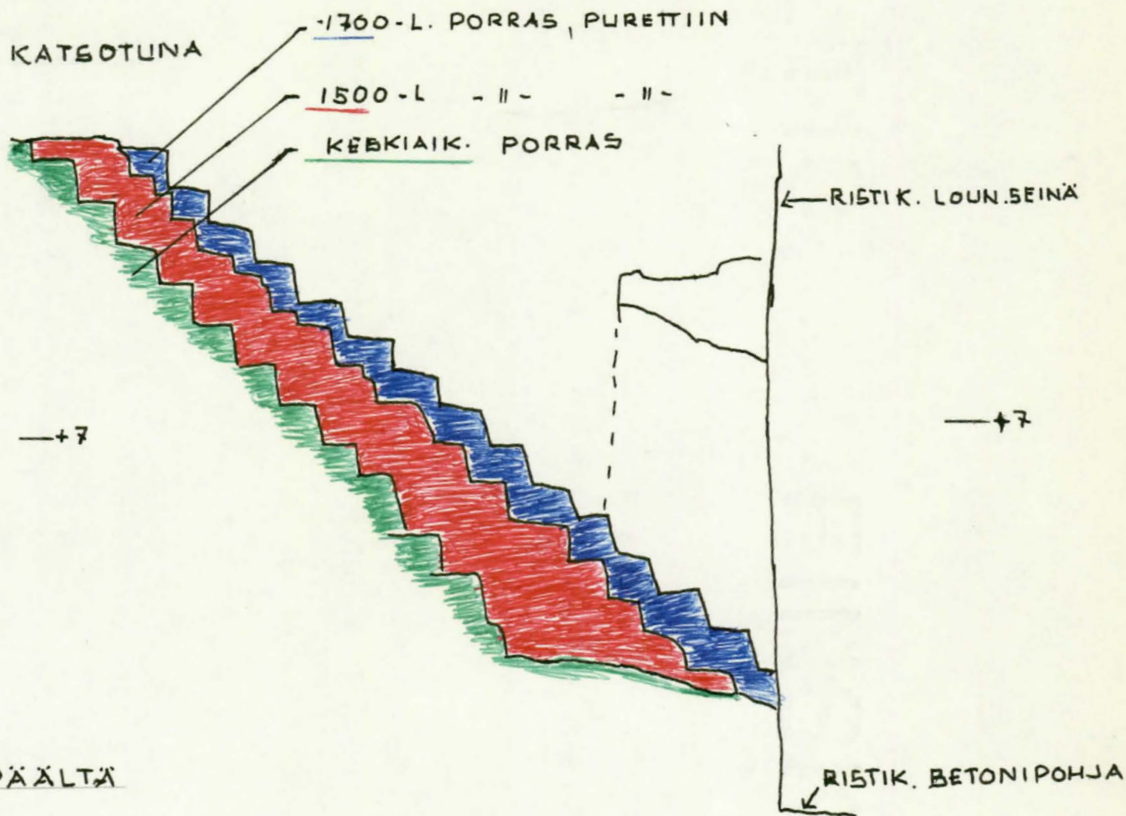

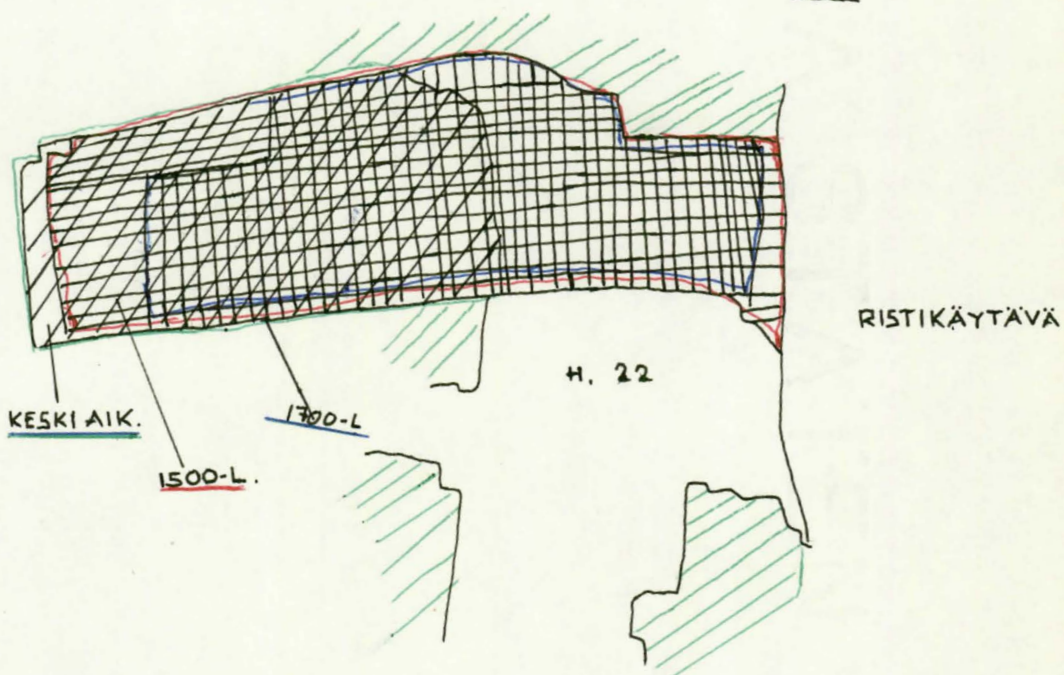
HUONE 22 A . PIIRROS 4 KESKIAIKAISTEN PORTAIDEN ESILLEOTTAMINEN

MK: 150

LEIKKAUS
LUOTEESEEN KATSEOTUNA

PORTAAT PÄÄLTÄ

H u o n e 2 6 .

Huone 26. Luoteisseinä. Muuriaukko seinän koillispäässä.

Vrt. muist. p.
1956.

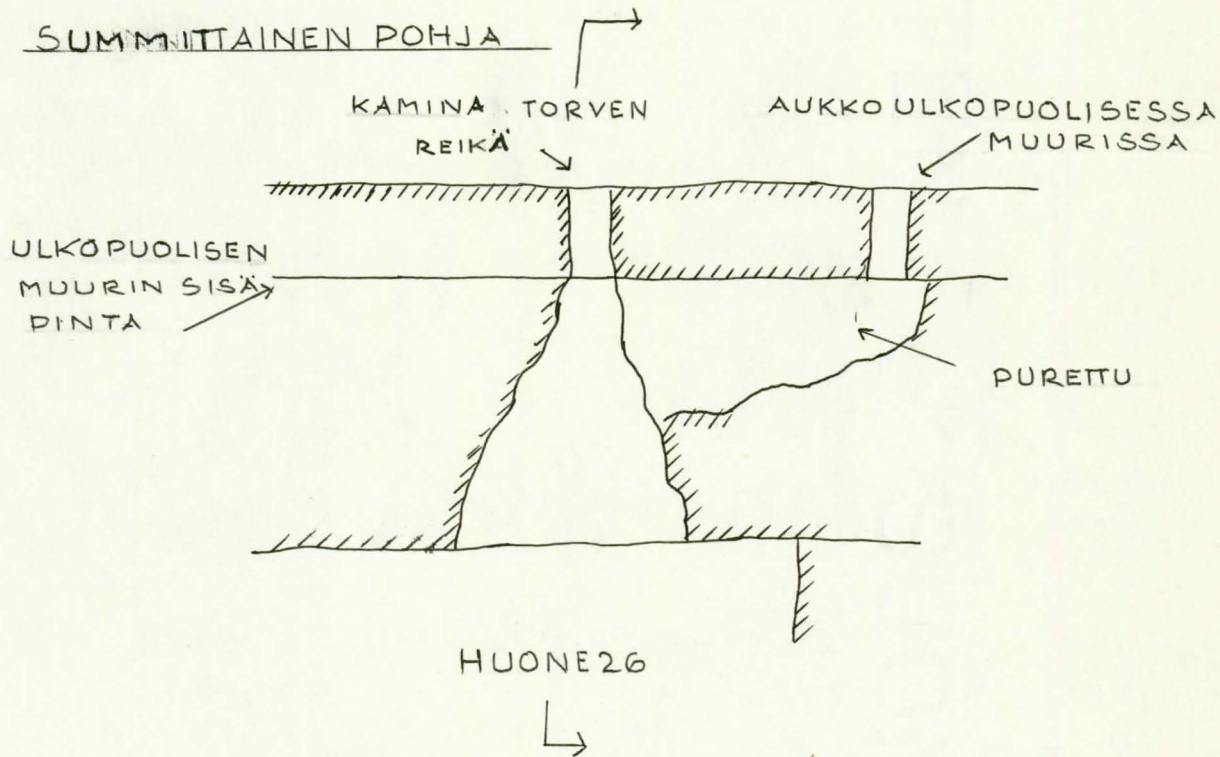
Piirros 1.

Vankila-aikana on luoteisseinän koillispäähän hakattu aukko kaminatorvea varten. Tätä aukkoa täyttävä vankila-aikainen muuraus poistettiin vuonna 1956. Tällöin havaittiin 180 cm seinästä sisään sileä, slammattu tiilipinta. Linnan luoteisen ulkoseinän mittauksen yhteydessä otettiin tätä tiilipintaa enemmän esille. Tällöin voitiin todeta että tämä tiilimuuraus on sama joka ulkoseinässä selvästi erottiin eri rakennusvaiheeseen kuuluvana +5,00 ja +9,00 välissä. Tämä muuraus muodostaa 60 cm paksun tiiliseinän. Sen sisäpuolella oleva muuraus on yhtenäinen, valkealla laastilla muurattu kuorimuuraus.

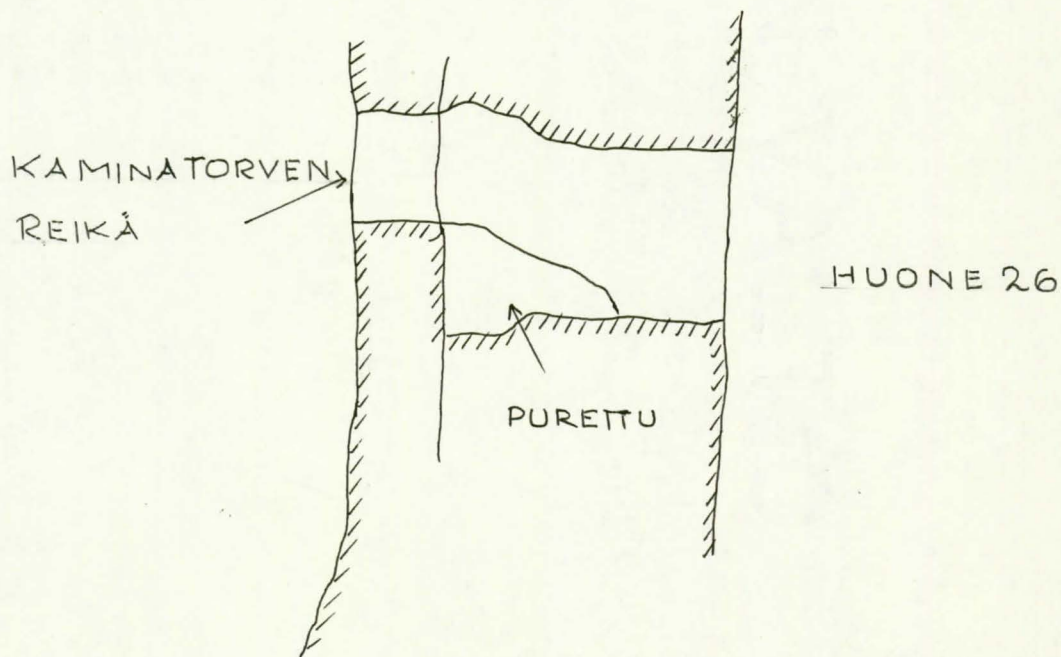
Muuriaukosta jonkun verran koilliseen ulkopuolisessa muurissa olevan ikkuna-aukon sisäosa otettiin myös esille. Tämän kohdan tarkempi tutkiminen jätettiin kuitenkin tällä kertaa suorittamatta.

HUONE 26

LUOTEISSEINEN KOILLISPÄÄSSÄ OLEVA MUURIAUKKO

SUMMITTAINEN LEIKKAUS

H U O N E 2 8

7.9.1962. Elias Härö

Huoneiden 28-29, 37-38 ja 47-48 väliseinän purkaminen.

Purettiin suunnilleen tasojen +4-+15 välissä ollut, huoneiden 28, 37 ja 47 läpi kulkenut seinä (entisten huoneiden 28-29, 37-38 ja 47-48 väliseinä). Samalla purettiin tähän 1830-luvulla rakennettuun seinään myöhemmin liitetyt ent. huoneesta 29 alkaneet ja huoneeseen 48 päättyneet rautaiset kierreportaat ja myös vankila-aikaisten porrashuoneiden 29-38-48 välilattiat, joissa oli puupalkit. Täten lakkasi olemasta aikaisemmissa muistiinpainoissa mainitut huoneet 29, 38 ja 48 ja tilalle tuli vastaavasti suurentuneet huoneet 28, 37 ja 47. Puretun seinän vahvuus oli n. 80 cm, se lepäsi välittömästi h. 13 ja 14 väliseinän päällä. Alinna oli n. 1,5 m korkuinen sokkelikerros yksinomaan harmaakivistä, ylempänä tiilinen valumuuri harmaakivitäytteellä. Laasti tyypillinen, harmaa 1830-luvun hiekkalaasti, käytetyt kivet enimmäkseen uusia, mutta joukossa oli joku määrä vanhempia, käytettyjä kiviä.

Huoneiden 28 ja 37 koillis- ja lounaisseiniin oli väliseinän liittämistä varten hakattu seinän leveydeltä pinta rikki, uudempaan IV krs. seinään oli jätetty tartunnat väliseinän liittämistä varten.

Ikkuna h. 37 loun. seinässä. Puretun seinän alta saatiin h. 37 lounaisseinässä tasojen +8,87-10,30 välissä ollut ikkuna kokonaan esille. Sama ikkuna oli aikaisemmin ollut osittain auki III krs. ristikäytävälle, mutta alunperin antanut linnanpihalle. Komeron kaakkoispieli oli 240 cm päässä huoneen etelänurkasta. Ikkunan alkup. pohja oli tassossa +8,87, pohjassa oli n. 1 cm vahvuinen rappaus ilmei-

sesti hiililaastiajalta, jolloin aukon etuosaan (h. 37 puolelta katsoen) oli muurattu 38 cm korkea ja 30-32 cm syvä kynnyks. Samanlainen kynnyks oli myös ulkosyrjässä. Etuosan kynnyks purettiin.

Ikkunakomeron leveys h. 37 puolella alaosasta 67, yläosasta 65 cm, korkeus keskeltä (holvin lakeen) 125 cm, holvin kantaan 102 cm.

Melkein vastapäätä em. ikkunaa oli h. 37 koillisseinässä näkyvissä 280 cm päässä huoneen itänurkasta, tasojen +9,25-10,50 välissä, vanhan ikkunakomeron kaakkoispieltä. Pielen säilyneen osan leveys 122 cm.

Tasolla +480 saatiin esille peräosastaan kaarevan uuninischin pohja. Nischin suurin syvyys oli 70 cm, leveys 73 cm, seinämät nousivat joksenkin suorina ylös n. 90 cm matkan, jonka jälkeen savutorvi kääntyy kaakkoon; 170 cm pohjasta mitaten lähtee 32 x 35 cm suuruinen savuaukko suoraan ylös. Aukon kaakkoisseinä 160 cm päässä huone 28:n itänurkasta.

Huone 28. 1500-1. muurauksen purkaminen lounaisseinän porttaalista. Tynnyriholvin kanta.

Elokuu 1962

Pudotettiin huoneiden 28 ja 37 välipohjan vankila-aikaiset vuoliaiset ja samalla niitä kantamaan h. 28 koillis- ja luoteisseiniin upotetut puolat. Nämä olkapuut olivat tasojen +7,70-+8 välissä.

Lounaisseinän porttaalista oli jo aikaisemmin pudotettu pois savilaastilla muurattu segmenttikaari. Alkuperäinen siippokaari oli kuitenkin vielä hiililaastilla muuratun loivan segmenttikaaren peittämä. Sen laki oli tasossa +6,97, kanta 6,70. Samaan aikaan oli porttaalin luoteispieli muurattu alhaalta alkaen uudelleen. Myös kaakkoispinta oli paikattu tasojen +5,15-5,50 välissä. Kaarta varten oli hakattu tasojen 6,50-6,90 väliin alkuperäiseen koillispielen n. 15 cm syvyinen ura. Huoneen 28 puolella kannatti hiililaastikaari samalla laastilla tehtyä revetointia, joka oli porttaalin alkuperäisen nischin yläosassa. Revetoinnin leveys oli 135 cm, sen luoteissyrrjä oli 230 cm päässä h. 28 länsinurkasta, ylös se rajoittui em. välipohjavuoliaisiin, alas se ulottui tasolle 7,20, jossa reuna oli murrettu.

Paljastunut alkuperäisen porttaalin nischi huoneeseen 28 päin kapeni lievästi yläosastaan, 70 cm matkalle n. 5 cm. Se oli jatkuvan porttaalin pielten pykäläpinnalle ja muotosti niiden kanssa suorasisuisen, n. 135 cm leveän, n. 40 cm syvän nischin, joka alkoi suunnilleen tasosta +5. Sitä kattavan segmenttikaarisen korvakaaren laki ulottui tasoon 7,50, siippokaaren huippu on siitä 45 cm alempana. Nischin yläosa oli pahasti palanut, mutta siinä oli jätteitä rap-

pauksesta. Korvakaaresta nischin päällä oli jäljellä vain kaksi murrettua kiviriviä. Korvakaari oli järkynyt jo ennen hiililaastivaihetta.

Aukon suippokaaresta oli h. 28 puolella jäljellä lakikiven molemmin puolin 7 kiveä juoksutiilihölvistä. Aukon leveys on ollut suunnilleen 70 cm.

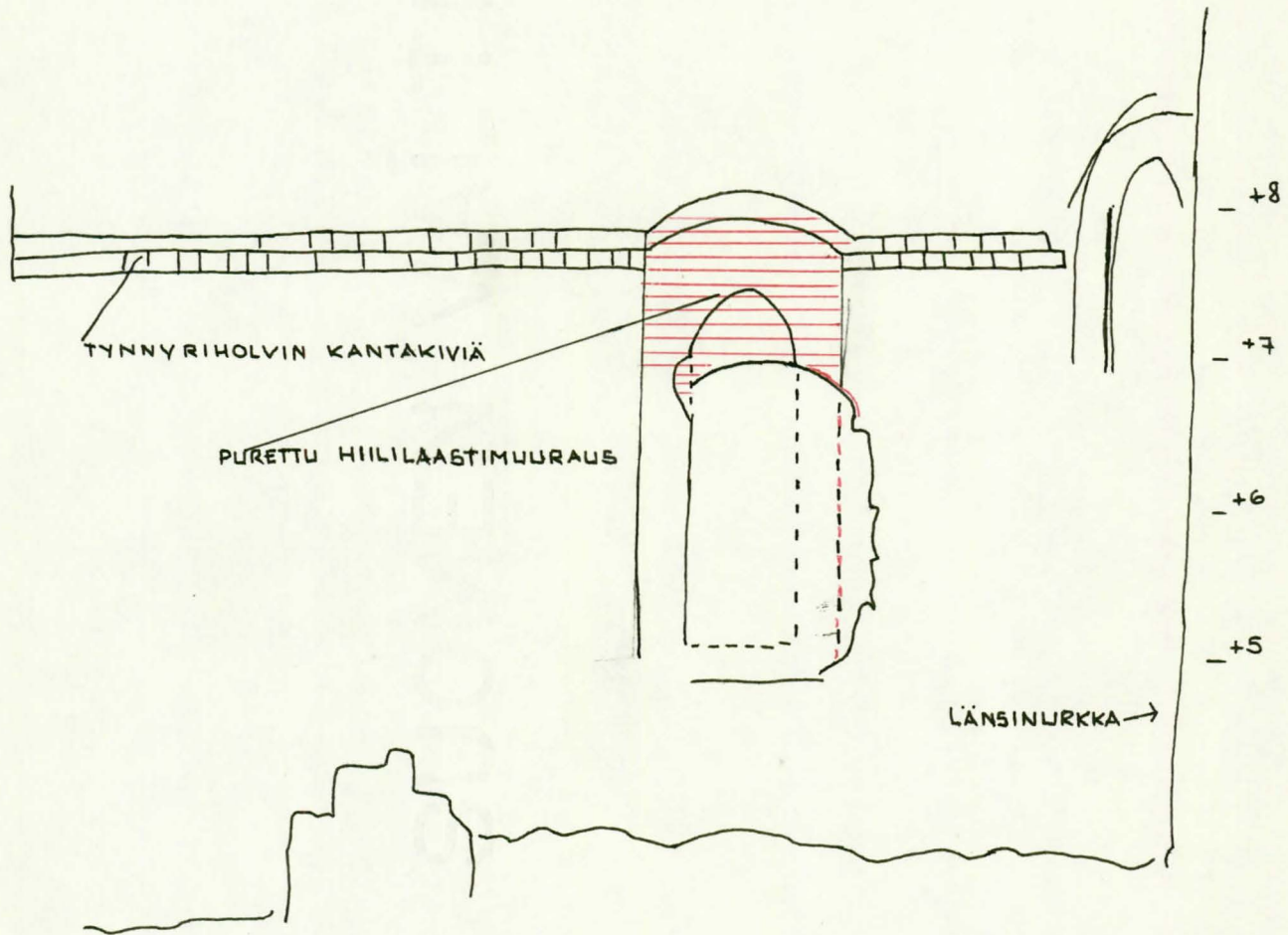
Välipohjavuoliaisten puukannattajien poistamisen ja 1500-l. porttaalimuurauksen purkamisen yhteydessä saatiin tasolla 7,65-7,80 olleet sidetiilirivit syvyysuunnassa kokonaan näkyviin ja voitiin todeta niiden kuuluminen koko alkuperäistä huonetta 28 (28, 28 a ja b) kattamiseen tynnyriholviin.

Vastaavia jätteitä vastakkaiselta seinältä ei tässä yhteydessä etsitty.

Handwritten signature

HUONE 28. LONNAINSEINÄN PORTTAALIN NISCHIN AVAAMINEN
1500 - L. LIMPEEN MUURAUksesta

K A A K K O I N E N U L K O S E I N Ä

15.8.1962. Elias Härö

Kaakkoinen ulkoseinä.

Seinän lounaisosan perustusten tutkiminen ja vahvistaminen.

Heinä-Elokuu
1962.

Vert. muist. pa-
not ulkopihalta
v. 1955.

Valokuvat n^o

Seinän perustusten tutkimista varten poistettiin aluksi vankila-aikainen, kivillä reunustettu pengeri, joka nousi seinän vierellä n. tasolle -0,70. Sen jälkeen kaivettiin syvemmälle suunnilleen samalla alalla, n. 2,5 m leveältä ja 9 m koilliseen eteläkulmasta lukien.

Päällimmäisenä olleen, n. 60-70 cm paksun täytemaan alta, tuli esille sementistä valattu, n. 80 cm levyinen vesikou-ru. Se oli välittömästi vanhemman, soraa ja multaa sisältä-neen, täytemaan päällä. Eri täytemaakerrosten vahvuus yh-teensä (muurin vierellä) n. yksi metri. Niitten alta pal-jastui päänkokoisia tai vähän suurempia kiviä, jotka oli ladottu suurteen peruskivien väleihin jääneiden rakojen täytteiksi. Kivien päällä ja seassa oli hienoa, kovaksi kerrokseksi tallattua savea, jonka tarkoituksena oli ollut estää veden pääseminen perustuksiin. Savi ja siihen liitty-neet kivet olivat alkuperäisillä paikoillaan ja kaikesta päättäen peräisin vanhimmasta rakennusvaiheesta. Saven alta tavattiin vain soraa ja ohut, muutaman cm:n vahvuinen kult-tuurimaakerros sen päällä.

Kiinteä pohjasora oli eteläkulman kohdalla n. tasossa -240-260 ja laskeutui koilliseen 6 m:n matkalla suunnilleen 1 m ja oli syvimmillään tasossa -377. Sorapinnan kulkua tien alle kaakkoon ei seurattu.

Seinä oli perustettu välittömästi kiinteän soran päälle. Suurten, varsinaisten peruskivien alla oli pienempiä kiviä, joiden tarkoituksena oli ollut pitää isompia kiviä sijoil-

laan. Peruskivet olivat läpimitaten keskimäärin n. 2 m suuruisia ja ulkonivat tasossa -250 n. 150 cm muurista +/-0 korkeudella. Peruskiviä tukevat, laastirajan alapuolella olevat kivet työntyivät suunnilleen tasossa -3 n. 2-2,20 m päähän nolatasossa mitatusta muurista. Laastia oli käytetty suunnilleen tasojen -2 ja -3 väliin jäävien peruskivien päältä lähtien. Laasti oli karkeata soralaastia.

Edellä mainitut suuret peruskivet puuttuivat eteläkulmasta. Niiden tilalle oli kaikesta päättäen viimeeksi vankilajalla ladottu ilman laastia kiviä, jotka kantoivat suurempia, muurista ulkonevia peruskiviä. Varsinainen iso nurkkakivi puuttui kokonaan. Näytti siltä, että nurkka tasosta +1,80 alas oli joskus sortunut, ja sittemmin korjattu suhteellisen pieniä kiviä käyttäen.

Kiinteä pohjasora tavattiin etelänurkan kohdalla tasossa -3,20.

Kaivausten yhteydessä harvattiin kivien väleissä ollut savitiiviste sementtilaastilla. Eteläkulmassa irroitettiin irralliset, myöhäiset peruskivet ja valettiin niitten tilalle betonipilari ja asetettiin uusi nurkkakivi, jonka yläreuna ulottui tasolle -160.

Vert. tutkim.
piirros.

Kaivausten yhteydessä piirrettiin seinien alaosat, tehtiin pohja ja siihen liittyneet leikkaukset.

LUOTEINEN ULKOSEINÄ

15.12.1962. Elias Härö

Luoteinen ulkoseinä. Tornien väli.

Kesän 1962 aikana mitattiin ja tutkittiin luoteisseinän keskiosa, joka jää pohjois- ja länsitornien väliin (luodista 10 - luotiin 23). Seinä ulottuu maasta suunnilleen tasosta -1 ylös lähes 17 m tasolle +15. Korkeimmillaan n. 7 metri- sen harmaakiviosan päällä ainakin kahdessa eri vaiheessa muurattiin tiiliosa. Tutkimuksissa keskityttiin tällä ker- ralla kokonaan tiilimuuriin harmaakivimuurin ollessa vanki- la-aikaisen revetöinnin tai rakennelmien peitossa.

Vert. piir-
kos 1.

A. Muurissa oli kolme vankila-ajalla avattua ikkunaa ja niiden lisäksi yksi vankila-ajalla muutettu vanha ikkuna-aukko:

1) Luodin 15 mol. puolin siten, että se pielimuurauksineen jäi tasojen +12,70-+14,43 väliin, muurauksen suurin leveys

Vert. muist. pa-
not h. 45 v.
1955

245 cm; karmimitta 120 x 138, tämän paikalla alunperin ol- lut ampuma-aukko.

2) Luodin 22 mol. puolin tasojen 12,25-14,70 välissä, pielimuurauksen suurin leveys 210 cm, karmimitat 94 x 133. Myös tässä ollut puolustusaukko 1700-luvulle saakka, jolloin se muurattiin umpeen ja

3) Edellisen alapuolella, vanhan kehämuurille johtaneelle sillalle vieneen oven paikalla tasojen +8,97-11,45 välissä pielimuurauksineen, leveys 220 cm, karmimitta sama kuin ed.

4) Edellisen aukon alapuolella segmenttikaarinen vankila-ajalla muutettu vanha ikkuna. Viimeiksi se oli antanut va- loa porrashuoneeseen (h. 25). Aukon leveys 68, korkeus hol- vin lakeen 80 cm. Tasolla 8,40 oli jäljellä 2 kauluskiveä alkuperäisen aukon holvista.

B. 1700-luvun ikkunat. Seinällä oli kaksi alunperin puolustus- aukkoiksi tehtyä läpää, jotka 1720-luvun korjausten yhtey-

dessä muutettiin ikkunoiksi ja muurattiin umpeen 1800-l. alussa, mahd. jo ennen vankila-aikaa.

1) Luodin 11 molemmin puolin 73 cm leveä aukko siten, että pohja on tasossa +13,05. Aukon korkeus holvin kantaan 65, lakeen 85 cm. Holvattu savilaastilla, näkyvissä 8 juoksu-tiiliholvin päätä. Aukon koillispieli on yläosastaan kolmen tiilirivin korkeudelta murtunut. Ikkunaan liittyy sen alapuolella tasolle 11,35 ulottuva savilaastipaikkaus, jonka leveys on alunperin ollut n. 130 cm. Tätä paikkausta on osaksi korjattu ja hieman laajennettu vankila-ajalla. Korjausmuurausta ei purettu.

Alkuperäinen puolustusaukko on ilmeisesti ollut muutamaa tiiliriviä alempana.

Luodin 18 mol. puolin 66 cm leveyinen aukko siten, että pohja on tasossa +12,93. Pohjakorkeus on mitattu säilyneen alakarmin päältä. Muuriaukon pohja täten jonkin verran alempana. Aukon korkeus holvin tyveen 75 cm, lakeen 103 cm. Aukon alaosaan liittyy 40 cm korkea, 75 cm leveä savilaastilla tehty paikkausmuuraus, joka ilmeisesti syntynyt alkuperäistä puolustusaukkoa ikkunaksi muutettaessa.

C. Seinällä oli tornien välisen osan lounaislaidassa luotien 21 ja 23 välissä allakkainkaksi vanhaa oviaukkoa joista ylempi oli johtanut ulkoiselle puolustuskäytävälle ja jonka paikalla nyt oli kohdassa A 3 mainittu ikkuna-aukko ja alempi, kehämuurille vieneelle sillalle johtanut aukko, joka vankila-ajalla oli muutettu luoteiselle esilinnapihal- le johtaneeksi ulko-oveksi.

1) Alemman aukon, vankila-aikaisen ulko-oven, kohdalle ei ollut mitään jätteitä alkuperäisestä muodosta. Oven vanki-

la-aikainen kynnyks oli tasossa +4,84, aukko 150 x 226 cm (karmimitta). Tutkimustöiden aikana oli vielä jäljellä vankila-aikainen pellillä uurrattu ovi. 1800-luvun pieli-muuraus ulottui koillisesta sivukarmista 190 cm päähän ja lounaisesta sivukarmista 75 cm päähän.

2) Ylemmästä, ulkoiselle puolustuskäytävälle johtaneesta aukosta oli jäljellä luotien 21 ja 22 välissä sidetiiliholvin kuusi tiiltä. Holvin tyvi oli tasossa 11,20, laki 11,60. Aukon leveys ollut n. 70 cm, korkeutta ei enää voitu määrätä. Enintään se on voinut olla 220 cm, aukon alapuolella säilyneistä tiiliriveistä päätellen. Ampumakäytävän koloista päättäen on oven pohja ollut tason 9,50 yläpuolella.

Holvauksen seinäpinnan kanssa linjassa ollut rivi puuttui kokonaan ja jäännös oli vankila-aikaisen revetöinnin alla. Löydetyistä holvinjäänteistä olivat uloimmat, lähinnä kantaa olleet kaksi kiveä 17 cm sisempänä ja muut sitäkin enemmän. Holvi oli tyvestä säilinyt 57 cm syvyisenä ja laen kohdalle vain yhden tiilenpituuden verran. Em. 57 cm levyinen (holvin syvyys suunnassa) kaista oli muurattu ruskehtavalla laastilla, jossa runsaasti liukenemattomia kalkkimuruja. Sisempänä (kaakkoispuolella) oli uudempi holvi, joka oli edellistä laajempi. Liitoskohtaan muodostui 5 cm pykälä. Uudempi holvi oli muurattu vihertävällä, savensekaisella, Nordenbergin laastia vanhemmalla laastilla (1600-l. savi-laasti?). Myös vanhempi osa oli rapattu samalla laastilla. Mahdollisesti vanha oviaukko oli muutettu ikkunaksi jo 1600-luvulla. Alkuperäinen laasti tyyppiltään samaa kuin seinän peruslaasti tällä korkeudella. Em. aukon yläpuolella oli 2-lappeisen katoksen jättämät

urat valmiiseen seinään jälkeinpäin hakattuina. Katoksen räystäät olivat olleet tasolla 11,50 435 cm päässä toisistaan. Lappeita markkeeraavaa uraa oli säilynyt 120 cm pituudelta kumpaakin tasojen 11,50-12,30 välissä. Harjaosa hävinnyt vankila-aikaista ikkunaa tehtäessä. Rekonstruoitaessa kohoaa harja n. tasolle 13,10. Lapeuurteiden alapäissä murrettut, halkaisijaltaan n. 20 cm suuruiset, 25 cm syvät, pyöreät kolot, joista n. 5 cm syvyinen ura alkoi. Sekä kolot että ura oli osaksi täytetty ja umpeenmuurattu valkoisella, murealla laastilla (samalla jolla mm. oli muurattu luodissa 24 olleen ampuma-aukon pielet). Ei näyttänyt mahdolltomalta, etteikö valkoinen laasti koloissa olisi peräisin niitten tekoajalta jolloin sitä olisi käytetty puurakenteita seinään kiinnitettäessä. Koillisräystään alapuolella oli kolme murrettua koloa, joissa oli jätteitä samasta valkoisesta laastista kuin räystääsurassakin. Näiden kolojen alasyrjät olivat tasoilla 9,75, 10,40 ja 10,95. Kaksi alimmaista olivat yhden ylin kahden tiilirivin korkuisia. Leveys korkeintaan tiilinpituus. Kolojen lounaispielet olivat vinosti murrettuja, koillispieli suora.

Ko. oviaukon pystypielet puuttuivat kokonaan. Koillispuolella muurin pinta oli säilynyt (tason +11 yläpuolella) 20 cm päässä oven rekonstruoitavissa olevasta sisäpielestä ja alempana n. 80-90 cm päässä siitä. Holvinjäännöksen kanssa linjassa ollut sisempi tiilirivi ulottui tason 11 yläpuolella holvin kantaan saakka, ja n. 25-30 cm lähemmäksi kuin päällä (ulompana) olleet rivit. Tason 11 alapuolellakin ulottui 4 riviä yhtä pitkälle lounaaseen. Täten näytti luodista 21 n. 10 cm koilliseen muodostuvan pystylinja, joka

oli tiilenleveyden verran ulompana alkuperäisestä皮elestä. Tason +11 yläpuolella säilyneistä päällekkäisistä riveistä päättäen pieli on ollut pykälöity. Sisempi pykäläpinta on jatkunut jonkin matkaa pintarivin alla. Pintarivi oli vankila-ajalla korvattu ikkunaan liittyneellä pielimuurauksella. Lounaispuolella oli muuria purettu n. metrin päähän alkuperäisestä皮elestä vankilan ikkunaa tehtäessä. Em. oviaukon koillispuolelle, sen oletetusta koillispielestä n. 1 m päässä oli suusta 20 x 20 cm suuruinen muurin läpi vinoasti ylös menevä kolo, joka liittyi h. 25 b privettiin. Kolon pohja oli tasoitettu laastilla, umpeenmuurauslaasti ilmeisesti 1600-luvulta.

Tasolta 9,45 alkoi alaspäin jatkuva n. 30 cm leveä seinään murrettu ura. Se oli umpeenmuurattu savilaastilla ja käydyillä tiilenpätkillä 1700-luvulla. Uran syvyys oli n. 30-40 cm, pohjana oli murrettu ydinmuuri. Alapuolella ura liittyi tasossa 7,50 vankila-aikaiseen paikkausmuuraukseen.

D. Ilmakanavat huoneesta 11. Seinällä oli kolme alkuaan keski-aikaista ilmanvaihtoaukkoa huoneesta 11. Kaikki ne oli hollattu uudestaan savilaastilla (Nordenberg) ja koillisin ja keskimmäinen oli muutettu vankilan ilmanvaihtoaukoiksi ja lounaisin muurattu samaan aikaan umpeen. Vankila-aikaiset ja 1700-l. muuraukset purettiin. Yhdessäkään ei tavattu jälkiä aukon alkuperäisestä muodosta tai koosta.

1) Luotien 10 ja 12 välissä. Välittömästi harmaakivirajan yläpuolella alkava pielimuuraus liittyy vanhaan muuriin tassolla 6,30. Murtoaukon leveys 140 cm.

2) Luodin 16 molemmin puolin. Aukkoa varten tehty murto tassojen +5-+6,75 välissä. Leveys 110 cm. Vankila-ajalla aukko jaettu kahtia. Savilaastiajalla aukko ollut laudalla katet-

tuna, 5 cm paksu lauta tasossa 6,07. Lounaispieli luodissa 16,20.

3) Luodin 20 molemmin puolin. Siten, että aukon 1700-1. syntynyt pohja oli tasossa +5,45. Aukon korkeus suunnilleen 90 cm. Aukkoa varten tehty murto liittyi suurempaan, vieressä olevan oven pielimuuraukseen. Aukon pielet oli muurattu uudestaan vielä 1800-luvulla. Alkuperäisen ilmanvaihtoaukon suuta ei enään ollut jäljellä. 1700-luvun ja sitä nuoremmat muuraukset piirrettiin tästä samoin kuin kaikista muistakin vastaavista aukoista.

E. Ulkoisen puolustuskäytävän parrujen kolot. Suunnilleen tasossa +9 kulki kuuden, seinän läpi menevän parrunkolon rivi. Koloja ei ollut pohjois- eikä länsitornin kohdalla, ts. niitä oli vain nyt tutkitulla alalla. Kolot olivat

- 1) Luotien 9 ja 10 välissä, 830 cm päässä pohjoiskulmasta, 28 x 25 cm, pohja tasossa 8,94.
- 2) Luotien 11-12 välissä, 197 cm päässä edellisestä lounaaseen, 27 x 20, pohja tasossa 8,97.
- 3) Luotien 13-14 välissä, 190 cm päässä edellisestä, 31 x 23, pohja tasossa 8,98.
- 4) Luotien 15-16 välissä, 173 cm päässä edellisestä, 31 x 23, pohja tasossa +9.
- 5) Luotien 17-18 välissä, 160 cm päässä edellisestä, 28 x 25 cm, pohja tasossa 9,03.
- 6) Luotien 19-20 välissä, 190 cm päässä edellisestä, 24 x 24 cm, pohja tasossa 9,04.

Kaikkien em. kolojen syvyys oli suunnilleen sama, ts. seinän paksuus tällä kohdalla n. 190 cm.

Muita seinään murrettuja koloja ja aukkoja.

Luodin 11 molemmin puolin oli seinässä tasojen 7,15-7,95 välissä n. 50 cm leveä, seinän läpi vinosti alaspäin kulkenut aukko, jonka läpi huoneesta 11 ja 26 tullut savukanava oli vankila-ajalla johdettu ulos. 55 cm aukon yläpuolella oli murtopintainen, 45 cm syvä, 45 x 30 cm suuruinen kolo, johon savutorvi oli ollut kiinnitettynä. Molemmat oli muurattu umpeenkin vankila-aikaista laastia ja kiviä käyttäen.

Telinekolot. Seinällä oli telinekoloja, normaalitapauksissa 10 rivin välein. Tasolla +9 olleen rajan yläpuolella kolon etäisyys toisistaan kullakin rivillä n. 130 cm, saman rajan alapuolella vastaavasti n. 150 cm.

Muurausrajat ja laastityypit.

Pohjois- ja länsitornien luoteisseinillä todetut muurausvaiheiden rajat ja tiilimuurin kolme peruslaastia, harmaa, korkeahko vanhin tyyppi, valkea, mureneva, isorakeinen ja edellisiä nuorempi ruskehtava, pilkullinen erittäin sitkeä laasti.

I. Alinna, harmaakivimuuria vasten oli harmaalla laastilla muurattu vyöhyke, joka ulottui suunnilleen luodissa 6,50 (tasolle +5) alkaneesta, vinosti lounaaseen ylös kulkeneesta muurausrajasta lounaaseen länsikulmaan saakka. Luotien 9 ja 13 välissä se kohosi suunnilleen tasolle +8 ja siitä eteenpäin luotien 20-21 välissä olleeseen uuteen muuraukseen saakka suunnilleen tasolle +9.

II. Matalammassa osassa oli harmaalaastisen vyöhykkeen yläpuolella n. metrin korkuinen valkealla laastilla muurattu vyöhyke, joka ulottui lounaaseen suunnilleen luotiin 13 ja rajoittui täällä em. harmaalaastiseen vyöhykkeeseen. Koillisessa se liittyi isompaan, tällä laastilla muurattuun

pohjoistornin perusosaan. Alapuolella oli laastivyöhykkeiden rajassa, kaksi päällekkäistä sidetiiliriviä ko-valkealla laastilla muurattuina. Valkealla laastilla oli tasoitettu harmaalaastivyöhykkeen yläsyrjän koillisosaan syntynyt murtuma. Suunnilleen luodissa 13 kulkenut valkea ja harmaa laastin pystyraja jatkui alas n. 30 cm päähän harmaakivestä, johon se häipyi; tasosta 8 alas oli tämän rajan molemmin puolin samanlaista harmaata laastia, joiden kesken ei voitu todeta mitään eroja.

III. Tasolle +9 olleet parrunkolot kuuluivat kolmanteen, ruskehtavalla laastilla muurattuun seinän yläosaan. Kolojen pohjana oli harmaalla tai valkealla laastilla muuratun muurin yläsyrjä. Alinna vanhempaa muuria vasten oli sidetiilirivi, sen päällä juoksutiilirivi. Kolmas, kolojen päällitse kulkeva rivi oli jälleen siderivi. Tämä rivi muodosti tasolla 9,40 olan, joka alkoi muurausrajasta 840 cm päässä pohjoiskulmasta ja jatkui lounaaseen luotien 20-21 välissä olleeseen umpeenmuuraukseen saakka.

Olan leveys:

luoti 10, olka	5 cm
11	7,5
12	8
13	10
14	10
15	9
16	8
17	6
18	5
19	2,5

Kauempana se oli painunut seinäpinnan linjaan. Limitys-

kärkissä em. vyöhykkeissä munkkilimitystä.

Muurin kunto. Pääosaltaan muuri oli hyvin säilynyttä. Eniten oli rapautuneita kiviä tasojen 11 ja 13 välissä ja tällä korkeudella olevien ikkunoitten ympärillä.

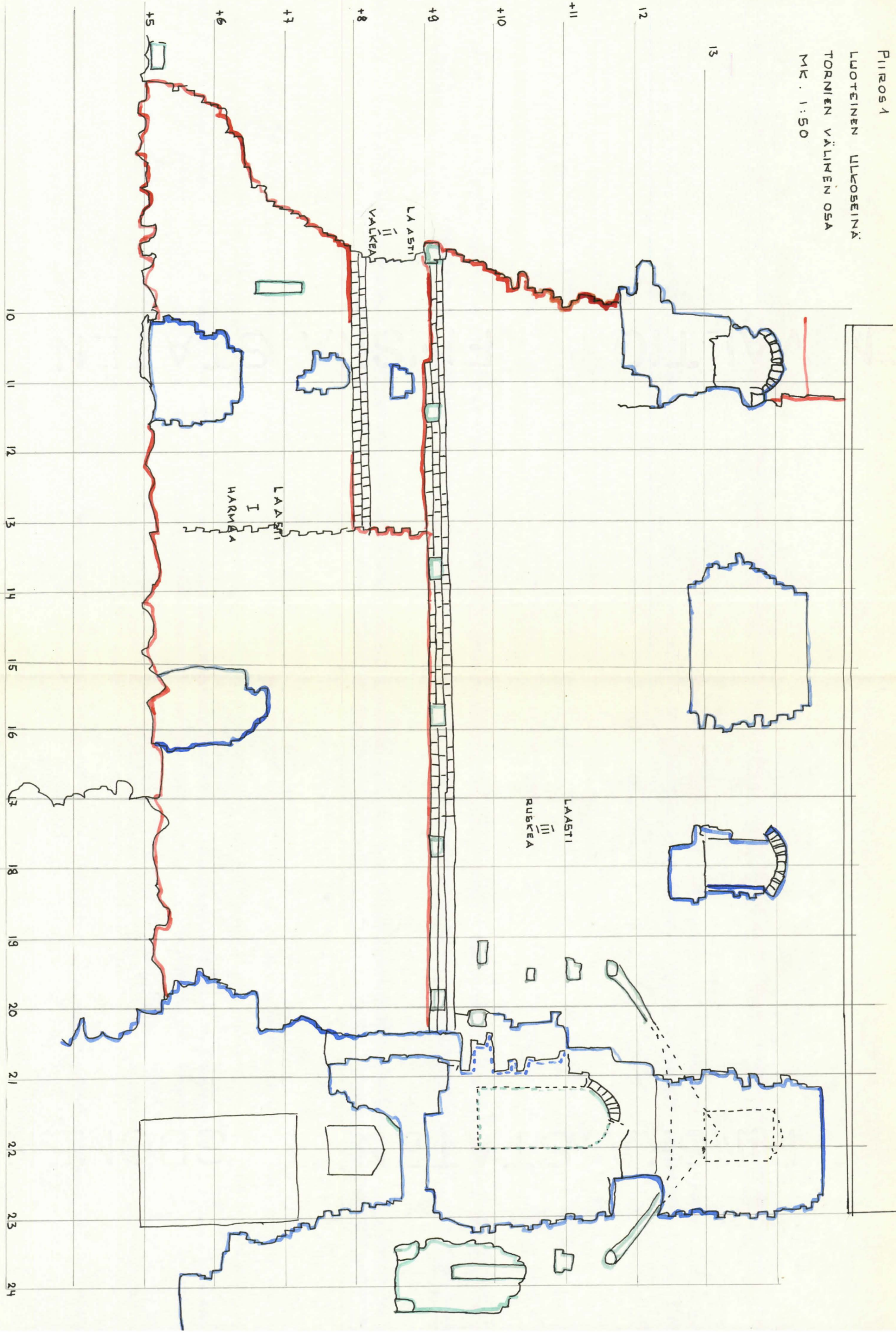
Vert. tutkim.
piirros.
Valokuvat n^o
Laastinäytteet
n^o

Tutkimusten yhteydessä tehtiin mittauspiirustus seinästä, otettiin valokuvia ja talletettiin laastinäytteitä.

PIIROS 1
 LUOTEINEN ULKOSEINÄ
 TORNIEN VÄLIMEN OSA
 MK. 1:50

	MUURAUSRAJA 1700- JA 1800-L. AUKKOTAIMURTO		KESKI-AIKAINEN AUKKO
			REKONSTRUKTIO

ESILINNANPIHA, LOUNAISOSA

7.9.1962. Elias Härö

ESILINNANPIHA, PINGER KIRKKOTORNIN LOUNAISPUOLELLA,
KAIVAUS.

3.6.1962

Ennen varsin. kaivamista poistettiin penkereen vankila-
aikainen kivireuna ja sen takana ollut hiekkatäyte. Reunus
oli jatkoa Kirkkotornin kaakkoispuolelta poistetulle. Kai-
vaminen aloitettiin siinä penkereessä, joka oli jäänyt ai-
kaisemman, Kirkkotornin muuria seuranneen n. 1 m leveyisen
kaivannon ja mainitun kivireunan väliin. Kaivannon leveys
oli täten n. 2 m.

Pinnalta poistettiin turvetta, eril. roskaa ja ruokamultaa.
Saatiin esille tiilimurskaa, tiilenpaloja, savea, luita ja
laastinpaloja sisältänyt kerros, jonka tasainen pinta kulki
tasojen -0,70-0,90 välissä, paksuus n. 10-15 cm. Seassa
olleitten kivien mittoja:

29 x 13,5 x 9	28 x 13,5 x 9
28 x 14 x 8,5	27 x 13,5 x 9
28 x 14 x 9,5	

Tiiliporokerros oli yhteydessä Kirkkotornin kaakkoispuolel-
la löydettyyn vastaavaan kerrokseen. Luoteeseen se jatkui
tornin länsinurkan tienoille. Täällä oli pinger säretty
1700-luvulla kehämuurirakennukseen johtanutta siltaa teh-
täessä.

Tiilimurskakerroksen alla oli laastipinta, joka myös oli
yhteydessä Kirkkotornin kaakkoispuolella löydettyyn laas-
tiin. Se oli kaltevampi (lounaaseen) kuin ed. pinta ja jat-
kunut Kirkkotornin seinään saakka, mutta katkaistu aikai-
semmissa kaivauksissa. Laastipenkereen koillisreuna oli ta-

sojen -80--90 välissä, lounaisreuna tasojen -100-130. Suunnilleen 5 m Kirkkotornin eteläkulmasta luoteeseen tuli tiilimurskakerroksen alta (niin että laastia ei ollut lainkaan) tasojen 80-120 välissä ristein asetettuja, pitkälle lahonneita puita. Puita löytyi luoteeseen päin n. 3 m matkalla. Kauempana, tornin länsinurkan lähetyvillä oli samanlaista puupintaa muutaman neliödesimetrin alalla, muuten jatkui sama laasti penkere puualueen lounaispuolella. Puut oli asetettu suurehkojen, 50-80 cm läpimitaten, kiven ja niiden väleissä olleen saven- ja soransekaisen täyttemaan päälle. Kivet olivat välittömästi sorapohjan (luonnonmaa) päällä. Ennen poistamista puut mitattiin ja valokuvattiin. Puualueen molemmin puolin ollut laasti, jota oli n. 5-10 cm vahvuudelta, poistettiin ja samalla paksumpi, 10-30 cm vahvuinen savikerros, jonka päälle laasti oli kaadettu. Laasti oli haurasta ja vaikeasti analysoitavissa.

Laastin ja saven alta saatiin esille yhtenäinen, tumma, hiiltä ja nokea sisältänyt pinta, joka oli aikaisemman mainitun puualueen molemmin puolin. Kerroksen vahvuus 2-8 cm. Se poistettiin seuloen ja sen alta otettiin esille toinen savikerros ja sen alla, välittömästi sorapinnassa ollut tumma kulttuurikerros, jonka vahvuus oli muutamia senttejä. Ylempi nokimaa kulki suunnilleen tasojen -130--150, luonnonmaan sorapinta tasojen -140-160 välissä. Nokikerrokseen liittyi läpimitaten 20-30 cm suuruisia luonnonkiviä, jotka olivat satunnaisissa paikoissa. Kirkkotornin länsinurkan lounaispuolella oli n. 150 cm leveällä alalla, muurista 70 cm päähän ulottuva kiveys tasolla -0,75-0,95, kivien koko 25-30 cm. Nämä kivet oli asetettu suoraan soran päälle.

Vastaavalla kohdalla kulki tornin peruskivet muurin lin-

jasta poiketen pohjois-eteläsuunnassa n. 150 cm matkan.

Kirkkotornin lounaisseinä oli perustettu suoraan luonnonmaan päälle, laastilla sidottu muuri alkoi välittömästi sorasta. Ainoastaan seinän keskikohdalla oli muurin alla, soran päällä samanlaista keltaista hienoa hiekkaa kuin aikaisemmin oli tavattu tornin kaakkoispuolella olleessa penkereessä. Sorapinnan päällä ollut ohut tumma kulttuurikerros näytti jatkuvan muurin alle.

Tornin länsinurkka oli perustettu tasolle -0,70, etelänurkka tasolle -1,30. Muuri jatkui sileänä perustuksesta lähtien, ulkonevia anturakiviä ei ollut.

Kaivausten yhteydessä piirrettiin eri kerroksesta tutkimuspiirroksat (sekä pohjat että leikkaukset), täydennettiin seinän alaosan piirustus. Tutkimusten jälkeen valettiin peruskivien alle betonipalkki ja sen päälle veden valumista ehkäisevä betoniluiska.

ESILINNANPIHA, PINGER KIRKKOTORNIN KAAKKOISPUOLELLA,
KAIVAUS. (Piha 103).

3.6.1962

Ennen varsinaista kaivausta purettiin Kirkkotornia ympäröivän penkereen kaakkois- ja eteläsivulta vankila-aikainen, n. 80 cm leveä, 1 m korkea kivireunus, joka oli ilman laastia ladottu harmaista kvaaderikivistä. Todettiin että pengertä oli reunusta varten leikattu, kivien tausta oli täytetty hienolla soralla. Kivireunus oli perustettu suunnilleen tasolla -0,80 olleitten, maahan kaivettujen laatta- maisten kivien päälle. Linnan etelänurkan edustalta poistettiin näitä laattoja n. 110 cm pituiselta alalta, jolloin niiden alta, n. tasosta -2 tuli pienellä alalla (n. 60 x 60 cm) näkyviin vanhempi, loivasti kaakkoon viettävä tasanne, johon oli asetettu pienehköjä, läpimitaten 20-30 senttisiä kiviä. Tasanteen jatkumista kaakkoon ei voitu seurata vankilan käyttämän tien vuoksi.

10.7.1962

Penkereen kaivaus aloitettiin puhdistamalla pinta v. 1956 kaivausten jälkeen kerääntyneestä murasta ja ruokamullasta kaivauksen ulkopuolella. Kaivamattomassa osassa oli ruokamullan alla n. 20 cm vahvuinen kerros, joka sisälsi soran ja mullan lisäksi runsaasti pieniä laastinpaloja ja luita. Kerros poistettiin seuloen. Löydöt vahapäätöisiä.

I laastikerros. Em. täytemaan alta tuli esiin laastipinta, joka korkeimmillaan lounaisseinän vieressä kohosi n. tasolle -0,20 ja laski luoteeseen, ollen penkereen keskellä n. tasossa -50 ja edelleen kaakkoon ja lounaaseen, ollen reunoilla siitä n. metrin alempana. Pintaan liittyi n. 160 cm päässä Kirkkotornista koillis-lounaissuuntainen kivirivi,

Punainen viiva
piirroksessa 1.

jonka pinta kulki tasossa -50--70. Siinä käytetyt kivet olivat n. 50 cm läpimitaten, laasti karkeata, roskaista hiekkalaastia, runsaasti kiviä seassa. Kivirivi alkoi n. 1 m Kirkkotornin lounaissivua seuraavan linjan lounaispuolelta ja jatkui koilliseen lähes 4 m. Kauempana se oli säretyt aikaisempien kaivausten yhteydessä. Kivirivin kaakkoispuolella jatkui sama laastikerros ja siihen liittyi myös isohkoja kiviä, mutta ne eivät näyttäneet olevan missään tietyssä järjestyksessä. Kivirivin ja Kirkkotornin välinen ala oli täytetty samalla laastilla. Laastin päällä oli kuitenkin tällä alalla n. 10-20 cm vahvuinen kerros tiilimurskaa ja suurehkoja, rapautuneita tiilenkappaleita. Seassa olleet isommat palat keskiaikaisista kivistä ja ainoa mitattavissa ollut ? x 14 x 9 cm. Tiiliporon päällä, välittömästi siinä kiinni, Kirkkotornin etelänurkan kohdalla jätteen laudasta, joka oli tallautunut aivan ohueksi ja lahonnut niin, että mitään mittoja siitä ei saatu. Laudan alta, tiilen seasta, löytyi brakteaatti (Albrecht Mecklenburgilaisen ajalta?). Lautta, joka oli n. tasossa -70, oli ollut kaakkois-luoteisuunnassa. Sen alla löytyi vähäisiä, verraten epävarmoja jätteitä lounais-koillissuuntaisesta puusta, joka oli kulkenut kivirivin vieressä, n. 130 cm päässä Kirkkotornista. Myöhemmin löytyi em. laudasta koilliseen puunjätteitä, jotka antoivat aiheita olettaa koko kivirivin ja Kirkkotornin välisen alan olleen täytetyn jollakin puisella rakennelmalla. Puut tavattiin tasojen -70--80 välissä. Tiiliporon alla oli ohut kerros kellertävää hienoa hiekkaa, sen alla samaa laastia, jolla kivirivikin oli sidottu. Mittausten ja valokuvausten jälkeen kaivamista jatkettiin syvemmälle.

piirroksessa 1. neine kivineen oli vanhemman (tai ainakin aikaisemman) laastipinnan päällä. Se levisi melko yhtenäisenä koko penkereen yli ja jatkui ohuena kerroksena myös Kirkkotornin lounaispuolelle. I ja II laastikerroksen välissä oli ainoastaan linnan lounaisseinän vierellä 5-20 cm paksu multakerros. Multa kauhattiin pois ja sen jälkeen ruvettiin irrottamaan laastia. Todettiin, että kerros oli paksuimmissa kohdissaan n. 130 cm vahvuinen, laastin seassa oli käytetty runsaasti liuskemaisia, (samaa tyyppiä kuin Kirkkotornin seinien alaosissa) kertaalleen muurattuina olleita kiviä. Laastilla ja kivillä oli täytetty kaakkois-luoteissuuntainen ojanne, jonka lounaissyрjä kulki suunnilleen linjassa Kirkkotornin lounaisseinän koossa, tasossa -150. Ojanteen pohja, sikäli kuin se saatiin esille, kulki syvimmillään n. tasossa -200--220. Pohjassa oli paksuudeltaan vaihteleva kerros (10-30 cm) savilietettä sekä jätteitä polttamalla murretusta kivirouheesta. Mikään ei suorastaan todistanut, että kysymyksessä olisi ollut vallihauta tai vastaava puolustusrakennelma. Ojanteeseen oli - kaikesta päättäen jo hyvin varhaisessa vaiheessa - sortunut suuria, yli 2 m läpimitaten olevia kiviä. Ne olivat liian isoja pois siirrettäviksi eikä ojannetta eikä sen jatkumista koilliseen niiden alta voitu tarkemmin tutkia. 2 m päässä Kirkkotornista kaakkoon, miltei linjassa sen lounaisseinän kanssa, oli 20-30 cm läpimitaten kokoa olivista kivistä ladottu, halkaisijaltaan n. 1 m suuruinen kivikehä, jota siinä oleaseista hiilistä päätellen oli käytetty lietenä. Sittemmin se oli jäänyt osittain em. suurten kivien alle. Liesi oli n. tasossa -200.

Ojanteen reunan lounaispuolella, tavattiin laastin alta

Alempi musta viiva piirroksessa

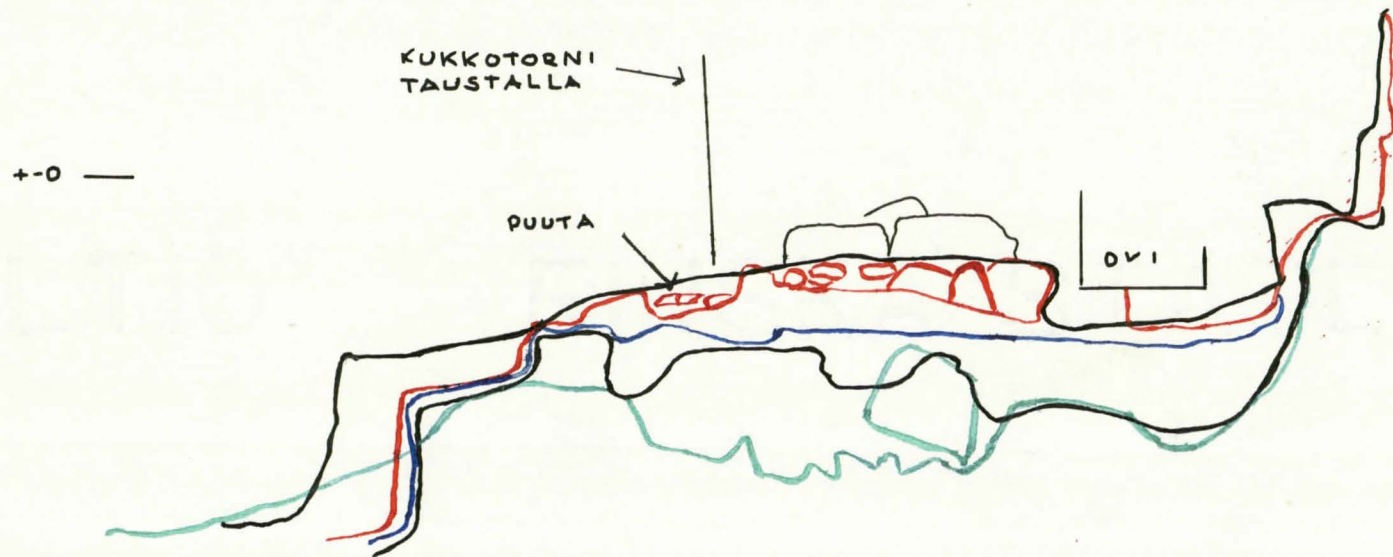
Luonnonmaa vih-
teällä piirroksessa

ohut kerros savea ja sen alla muutaman cm:n vahvuinen noki-
maa, joka oli välittömästi soran päällä. Luonnonmaa kulki
tässä n. tasossa -120--130. Penkereen lounaissyrrjä oli n. 6
m päässä linnan lounaisseinästä leikattu vankila-aikaista
kivireunaa tehtäessä. Ojanne näytti jatkuneen kaakkoissei-
nää pitkin vedetyn linjan ohi kauemmaksi kaakkoon. Mainitun
penkereen leikkauksen vuoksi se nyt kuitenkin loppui suun-
nilleen tälle linjalle.

Kaakkoisseinän peruskivien paljastamisen yhteydessä oli to-
dettu, että maapinta jatkui tasaisesti koillista kohden
laskien muurin alla.

Seinien alaosat. Linnan lounainen ulkoseinä jatkui tasosta
+0 alas rivi riviltä. Tasojen -0,30-0,50 välissä olleet
kivien yläreunat muodostivat 50-100 cm seinästä ulostyönty-
vän kynnyksen. Kirkkotornin seinän vieressä voitiin muuria
seurata alas n. tasolle -150, mutta se näytti jatkuneen sy-
vemmälle eikä sorapohjaan päästy käsiksi paikalle olleitten
suurten, osaksi seinään liitettyjen kivien vuoksi. Penke-
reen kaakkoisreunalla peittivät ojanteeseen vierineet isot
kivet seinän alaosan. Nämä kivet oli kenties aiottu seinä-
kiviksi ja mahdollisesti olleet siihen joskus muurattuna-
kin, mutta sitten sortuneet. Etelänurkan peruskivistä katso
muistiinpanot kaakkoisseinän alaosista.

Kirkkotornin kaakkoisseinä oli perustettu ojanteen täyt-
teeksi ajettujen kivien päälle n. tasoon -130. Pyöreitten
täyttekivien väleissä ei ollut laastia. Seinä jatkui sileänä
laastirajasta ylös. Tornin etelänurkka oli perustettu ilman
suurempaa nurkkakiveä, tutkimusten jälkeen valettiin laasti-
rajan alle betonipalkki.

- ROSKASTA PUHDISTETTU PINTA
KAIVAUKSEN ALKAESSA
- II KAIVAUS, I LAASTIKERROS
- III KAIVAUS, II - " -
- (ALEMPI), PINTA LAASTIN POISTAMISEN JÄLKEEN
- SORAPINTA (HIEMAN ERI KOHDALLA LEIKATTUNA)

PIIRROS 1

ESILINNANPIHA, LOUNAISOSA, KIRKKOTORNIN

KAAKKOISPUOLI.

TUTKIMUSTEN AIKANA PIIRRETYT KOLLIS - 100

NAISSUUNTAISET LEIKKAUKSET YHDISTETTYN,
MK. 1:50

ESILINNANPIHA, LOUNAISSIIPPI, kaivaus Kirkkotornin luoteispuolella olevalla penkereellä, (Piha 103).

Elokuu 1962
Kts. kaivausala
piirroksessa 1.

Kesällä 1961 aloitettua kaivausta jatkettiin kauemmaksi luoteeseen. Nyt poistettiin yhdessä vaiheessa lapioimalla ja enimmäkseen seulomatta 1700-l. täytemaata yli metrin vahvuinen kerros ja vasta n. tasolla +60-+80 ruvettiin kauhomalla ottamaan esille tällä korkeudella penkereen kaakkoisosassa aikaisemmin tavattuja hiiltyneitä, kaakkoisluoteissuuntaisia parruja. Täytemaata poistettaessa todettiin, että kaivetun penkereen lounaisreuna oli leikattu luoteiseen kehämuurirakennukseen aikanaan johtanutta siltaa tehtäessä. Mahdollisesti samanaikainen oli epäsäännöllinen ilman laastia ladottu kiviaitaus, jolla täytemaan vieriminen penkereestä oli estetty. - Poistettu täytemaa sisälsi enimmäkseen soraa ja tiilimurskaa ja laastinpaloja niiden seassa, (= kerrokset II-IV vuoden 1961 muist. panoissa).

Em. hiiltyneet puut olivat vaakasuorassa aivan toistensa vieressä, osaksi limittäinkin alueella, joka alkoi n. 50 cm päästä lounaisesta ulkoseinästä, ja ulottui lounaaseen n. 2,5 m päähän. Puualueen leveys oli täten n. 2 m. Se on mahdollisesti ollut leveämpikin, mutta koventunut lounaisosista pengerryksen vuoksi myöhemmin. Ulkoseinän ja puualueen välissä oli vain täytteen luontoista soraa, multaa, savea ja pienehkoja (nyrkinkokoisia) harmaakiviä. Luoteeseen ulottuivat puut n. 9 m päähän Kirkkotornin luoteisseinästä. Siitä eteenpäin tuli vastaan suuria kiviä ja pengertä oli myöhemmin murrettu. Kuusiparrut olivat molemmin puolin pahasti hiiltyneitä, leveimmät niistä olivat n. 25-30 cm. Alkuperäistä paksuutta ei voitu saada selville, mutta hiil-

tyneinäkin ne olivat n. 10 cm tai vähän alle. Koillis-lounaissuuntaisista niskasparruista ei tavattu mitään jälkiä. Mikäli kysymyksessä oli tulipalon vuoksi seinältä pudonnut puinen puolustuskäytävä, on romahtaminen tapahtunut niin, että koko lava on pudonnut samanaikaisesti suunnilleen koossa pysyen. Kaivettaessa puiden pinta tasojen +0,40-+0,70 välissä.

Hiiltyneet parrut, joista edellä on ollut puhe, lepäsivät ohuehkon, n. 10 cm savikerroksen päällä ja osaksi sen seasakin. Savi vuorostaan oli välittömästi kiinteän pohjasoran päällä. Parrujen mukana poistettiin myös savi ja täten päästiin kaivannossa kiinteään pohjasoraan ja tutkimukset tältä osalta päättyivät. Sorapinta nousi linnan länsinurkan lähetyville n. tasolle +120. Kirkkotornin vierellä se oli tasossa -0,30. Maan nousu oli jyrkintä n. 3-6 m päässä Kirkkotornista luoteeseen, sen jälkeen nousu oli 7 m matkalle vain n. 40 cm. Sorapinta saven alla oli joksenkin vaakasuora koillis-lounaissuunnassa nyt tutkitulla alalla.

LOUNAISEN ULKOSEINÄN ALAOSA. Kaivauksen yhteydessä saatiin vastaavalta alalta myös lounaisen ulkoseinän alaosa näkyviin. Tyypillistä oli, että seinä oli suoraan sorasta lähtien laastia käyttäen muurattu pienehköistä, seinän keskimääräistä kivikokoa pienemmistä luonnonkivistä. Lähinnä Kirkkotornia olleessa osissa oli käytetty vastaavasti keskikokoa suurempia kiviä. Ilmeisesti maan kohoaminen länsinurkkaa kohden oli tehnyt tarpeettomiksi suuremmat peruskivet. N. 4 m päässä länsinurkasta oli suuri luonnonkivi, joka osaksi oli seinämuurin alla, osaksi pisti siitä ulos; tämän kiven yläsyrjä oli tasossa +2,50. Länsinurkka oli leveimmiltään n. 2 m alalta revetoitu vankila-ajalla maan-

Vert. muist. pannot v. 1961

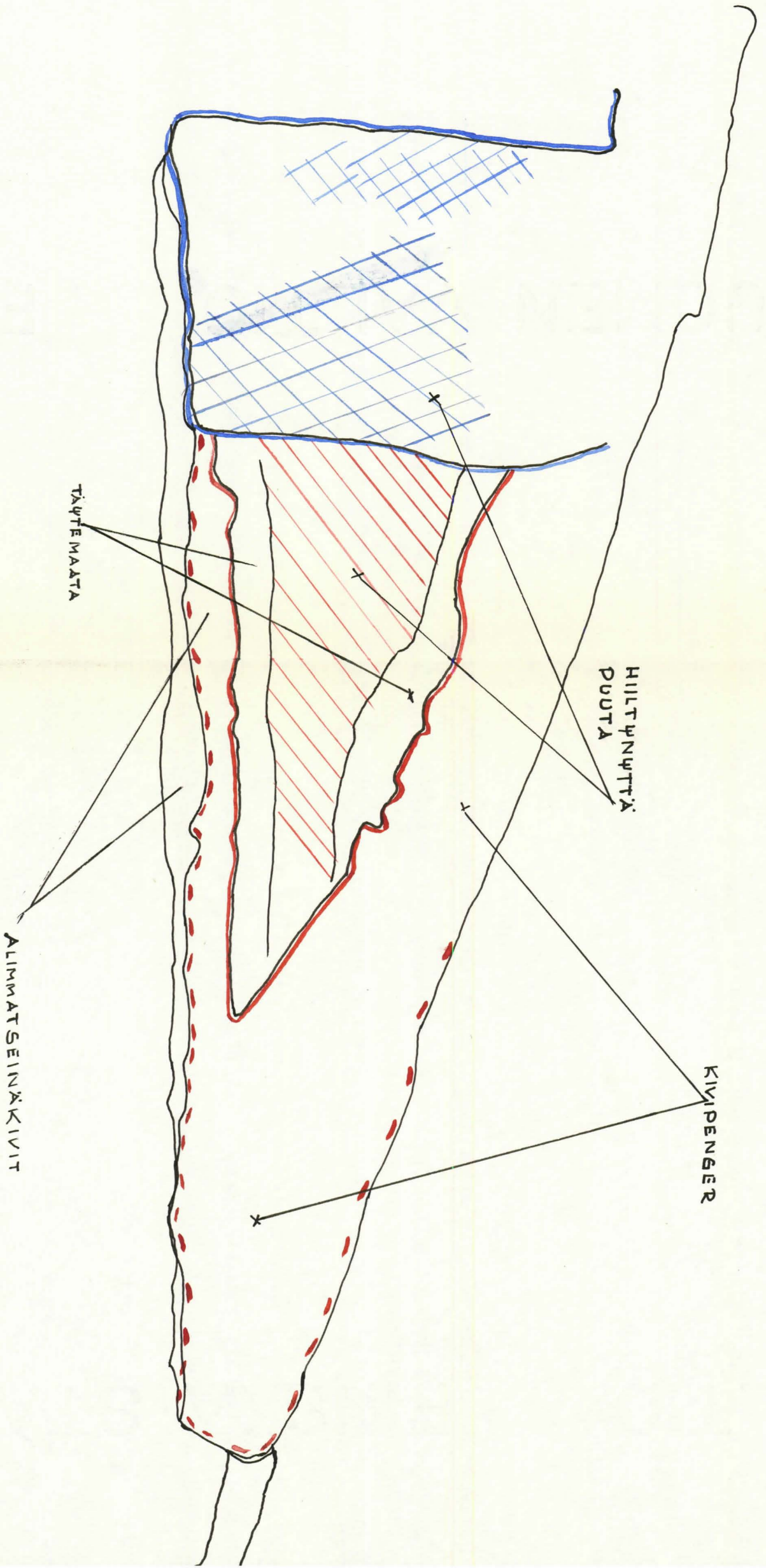

pinnasta n. tasosta +1 tasolle +4,50. V. 1961 löydettyjen kolmen pyöreän telinekolon lisäksi löydettiin vielä kaksi. Nämä viisi koloa olivat täten Kirkkotornista lukien 0,20, 130, 240, 570 ja 780 cm päässä. Kolojen syvyydet vastaavasti 27, 75, 35, 55, 80 ja 70 cm.

Seinämuuri oli suunnilleen tasossa +4 kulkeneesta alasta lähtien alaspäin rivi riviltä lievästi vahvistuvaa. Sora-laastia oli käytetty maapohjasta saakka, mutta saumasta se oli murentunut pois. Ylempänä oli seinää kiilattu ja saumattu myöhemmin uudestaan. Seinän perustuksia länsinurkasta n. 4 m kaakkoon olleella välillä ei tässä vaiheessa voitu tutkia pengerryksen ja vankila-aikaisen revetöinnin vuoksi.

Tutkimusten yhteydessä tehtiin mittauspiirros kaivannosta siihen liittyneine laikkauksineen. Piirroksen merkittiin hiiltyneet puut.

ESILINNAN PIHAN LOUNAISSIIDI, PENGER K-TORNIN LUOT. PUOLELLA
PIIROSJ. V. 1961 KÄYTTÖALÄ SINISELLÄ
v. 1962 " " PUNAISELLA

Pohjoinen kehämuritori.

Pohjoinen kehämuuritorni. Kaivaus.

10.8.-62 aloitettiin kaivaus. Tarkoitus on selvittää mitä on jäljellä kehämuurin pohjoiskulmassa olleesta tornista, ennen kuin uuden pääporrasrakennuksen suunnittelu viedään loppuun. Ensimmäinen toimenpide oli poistaa ruohoturpeet n.s. jauhomakasiinin ja vankilan alapihaan vievän tien välillä. Välittömästi turpeen alta tuli tiili- ja harmaakivi-muurausta esiin.

Piirros 1.

Tiilimuuraus oli enimmäkseen uutta, vankilanaikaista. Kaivausalueen keskivaiheella oli vinopintainen muuraus jonka tarkoitus varmaan on ollut suojata jauhomakasiinin seinän perustuksia. (1.) Tästä luoteeseen oli muuratun laskikopin tms. jäännöksiä. (2.) Tämän tiilimuurauksen luoteisreunassa oli kaksi keskiaikaista tiiltä päällekkäin kohtisuoraan jauhomakasiinin seinää vastaan. (3.) Nämä kuuluvat ehkä vanhempaan muuraukseen. Näitten tiilimuurausten alla oli harmaakivimuurauksen murtopintaa. (4.) Tämän muurauksen reuna koilliseen toimi poistetun ruohopenkereen kivireuna. Harmaakivimuurauksen päättyi luoteessa e.m. vanhempien tiilten kohdalla ja kaakossa epämääräisen sementtimuuraukseen. (5.) makasiinin vanhemman ja uudemman osan välisen sauman kohdalla. Harmaakivimuurauksen luoteispuolella oli irtokivien ja nykyaikaisten tiilten muodostuma rinne. (6.) ja kaakkoispuolella soramaatäyte jossa erilaisia jäännöksiä vankila-aikaisista aitauksista. (7.)

Kun yllämainitut muuraukset oli mitattu ja valokuvattu poistettiin tiilimuuraukset (1) ja (2). Samaten poistettiin betonimuuraus (5) ja kiviröykkiö (6). Nämä olivat tukeneet vankila-aikaisia aidantulppia. Kun tiilimuuraukset oli

poistettu, selvisi että harmaakivimuuraus olikin pohjoisen kehämuuritornin lounaismuuri. Samaten selvisi että esille tulleet vanhat tiilet (3) kuuluivat luoteisen kehämuurin sisäpintaan johon tornimuuri ei ollut liitteessä.

Piirros 2.

Näkyviin tulleen torniseinän ulkopintaa otettiin esille jonkin verran poistamalla tämän ja jauhomakasiinin välillä olevaa kivitäytettä. Tällöin tuli pohjoisen kehämuurin sisäpinta enemmän näkyviin. (1.) Tornista lounaaseen pinta-
muuraus on tiiltä. Munkkilimitys, tiilet 28-27 x 14-13 x 10-9 cm. Tämä tiilimuuraus jatkuu makasiinin alle lounaaseen. Kaivaus tässä kohdin lopetettiin toistaiseksi, kunnes jauhomakasiini on purettu.

Torniseinän sisäpuolella sen sijaan jatkettiin kaivausta. N. 30 cm paksuisen tiesorakerroksen alla tuli lounaisen torniseinän sisäpuolella esille muurinjätetäytettä. Samalla tulivat tornin koillis- ja luoteissisäseinät näkyviin. Luoteissisäseinä ei ollut linjassa kehämuurin sisäseinän kanssa, vaan   cm sen sisäpuolella. Muurinjätetäytteen koillispuolella oli alue jossa oli puhdas maatayte (2). Tämä poistettiin. Sen alla tuli n. 150 cm syvyydellä esille vesijohtoputket. Putkia varten oli täytteeseen tehty syvä oja. Tornin luoteisseinään oli putkia varten tehty suuri lovi, kaakkoisseinän kohdalla oli putki viety ikkunan läpi.

Kaivaustyötä jatkettiin putkiojan ja lounaisseinän välisellä alueella. Näytti ilmeiseltä että tornin täyttäminen on tapahtanut vaiheittain. Kun n. 100-150 cm vahvuinen täytekерros oli poistettu tuli vastaan 2-3 cm vahvuinen multakerros. Multakerrosta seulottaessa löytyi joitakin epämääräisiä rautaesineitä. Multakerroksen alla oli jälleen samanlaista muurinjätetäytettä, tiilenpalasia, kiviä ja

Nrot.

laastia. Tornin länsikulmassa löytyivät nyt uunin jäännökset.

Piirros 3.

Kaivaustyötä jatkettaessa voitiin todeta että tornia oli täytetty neljässä eri vaiheessa. Tornihuoneen varsinaisen lattiapinnan päällä oli alle metrin paksuinen rakennussora-täytekerros, kerros I. Siinä oli runsaasti hiiltä ja tiiliä. Tiilimittoja 31 x 13 x 9, 30 x 14 x 10, 30,5 x 13,5 x 9,5.

Löydöt

Siis samaa tyyppiä kun tornin tiilimuurauksissa. Irtolöydöt olivat 1800-lukua vanhempia. Tämän alimman kerroksen päällä oli ohut multakerros. Multakerroksen päällä oli jälleen alle metrin vahvuinen rakennussorakerros, kerros II. Irtolöydöt tästä kerroksesta olivat 1800-luvun tyyppiä, peltiä, ikkunalasia, pullonpalasia y.m. Samanlainen oli tilanne kerroksessa III, joka oli suurin piirtein saman vahvuinen ja tapainen kuin kerros II. Kerros III:n päällä oli yllämainittu 2-3 cm vahvuinen multakerros.

Tornihuoneen lattia.

Piirros 4.

Esille kaivettu lattiapinta oli melko epämääräinen. Varsinaisena lattiapintana voi pitää n. -6,10. Tällä tasolla on nim. pari kivilaattaa uunin vieressä luoteisseinällä (1.). Nämä laatat ovat kiinteästi siteessä seinämuurauksen kanssa. Muuten lattia oli sangen epätasainen. Tämä johtuu ainakin osittain siitä että tornin pohja on liikkunut. Tähän viittaa m.m. että uunin itäkulma on irtoutunut ja pudonnut n. 20 cm. Tornin oven kohdalla on taas pohjassa halkeama joka toistuu ovea vastapäätä olevassa seinässä. Kaiketi koillisseinä, eli koillinen kehämuuri on kokonaisuudessaan liikkunut johtuen siitä että se on perustettu entiseen järvenpohjaan.

Pääasiallisesti tornihuoneen lattiapinta muodostuu melko kiinteästä multa- sora- hiilikerroksesta. Sitäpaitsi on ympäri huonetta suurempia kivilohkareita (2) jotka ehkä ovat kannattaneet hävinnyttä puulattiaa. Tähän puulattiaan viittaa myös yhden mädäntyneen parrun jäännökset kaakkois-luoteissuunnassa melkein keskellä huonetta (3), sekä mädäntyneiden lankunpätkien jäännökset oviaukon lähellä (4). Unin sisäkulman edessä on taas jäännökset pystysuunnassa maahan upotetusta pyöreästä tukista, $\varnothing$ 40 cm. (5).

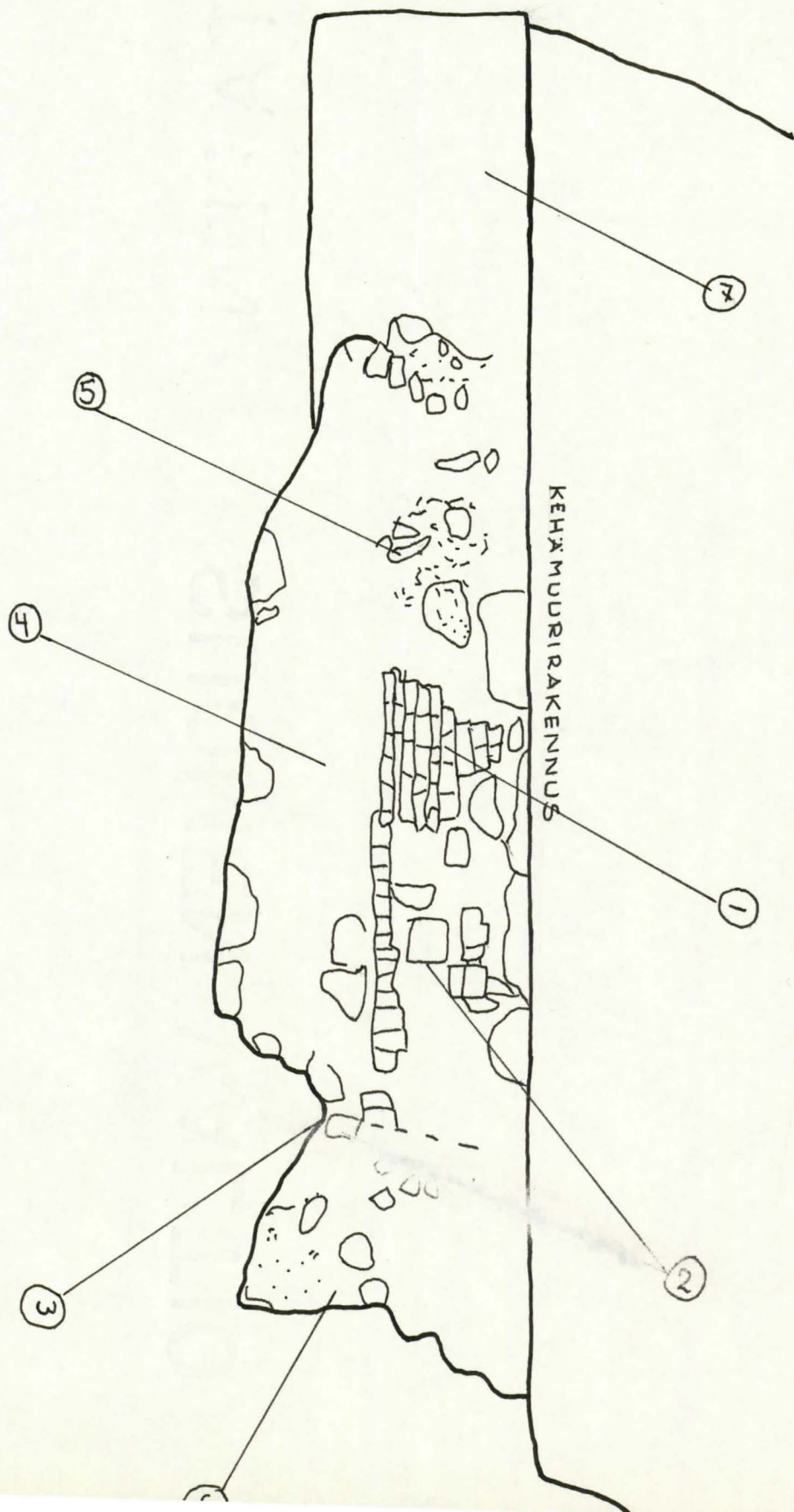
Kaivaus tornin kaakkoisseinän edessä.

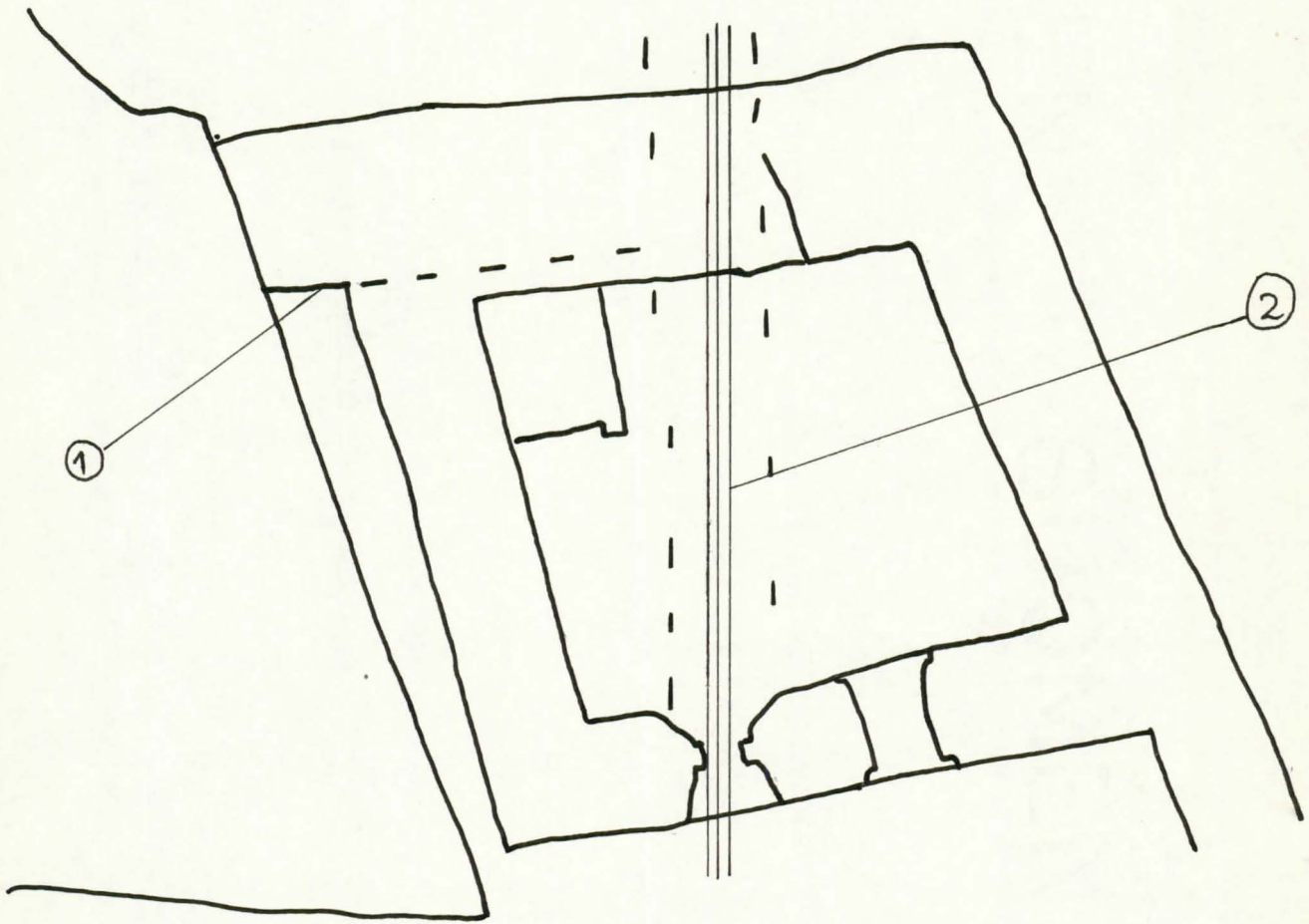
Piirros 5.

Kapealla alueella poistettiin täytemaa tornin kaakkoisseinän ulkopuolella. Tällä puolella ei ollut havaittavissa mitään selviä kerrostumia niin kuin tornin sisällä. Perusmaa vietti tällä puolella melko jyrkästi järveen päin. Täyte-
maan alla esiintullut savenpitoinen maapinta ei tällä kertaa tutkittu tarkemmin. Työt keskeytettiin sortumisvaaran ja syksyisen ajankohdan takia.

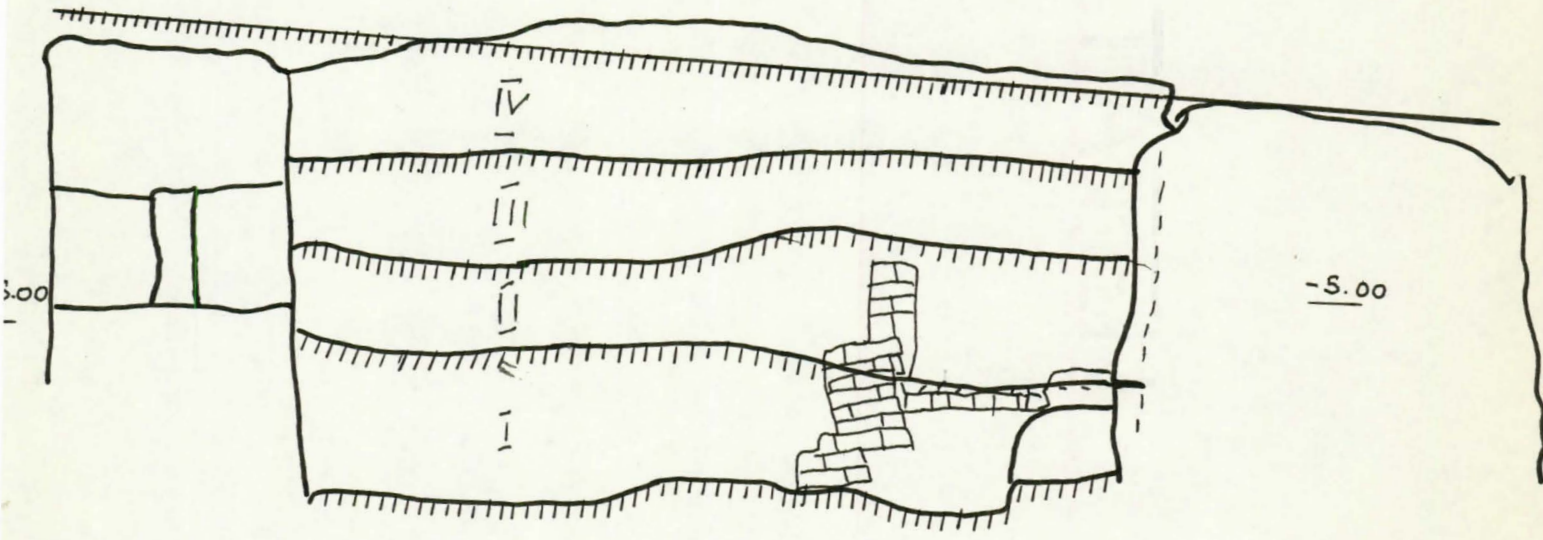

KAIVAUSPOHJA I M:K. 1:50

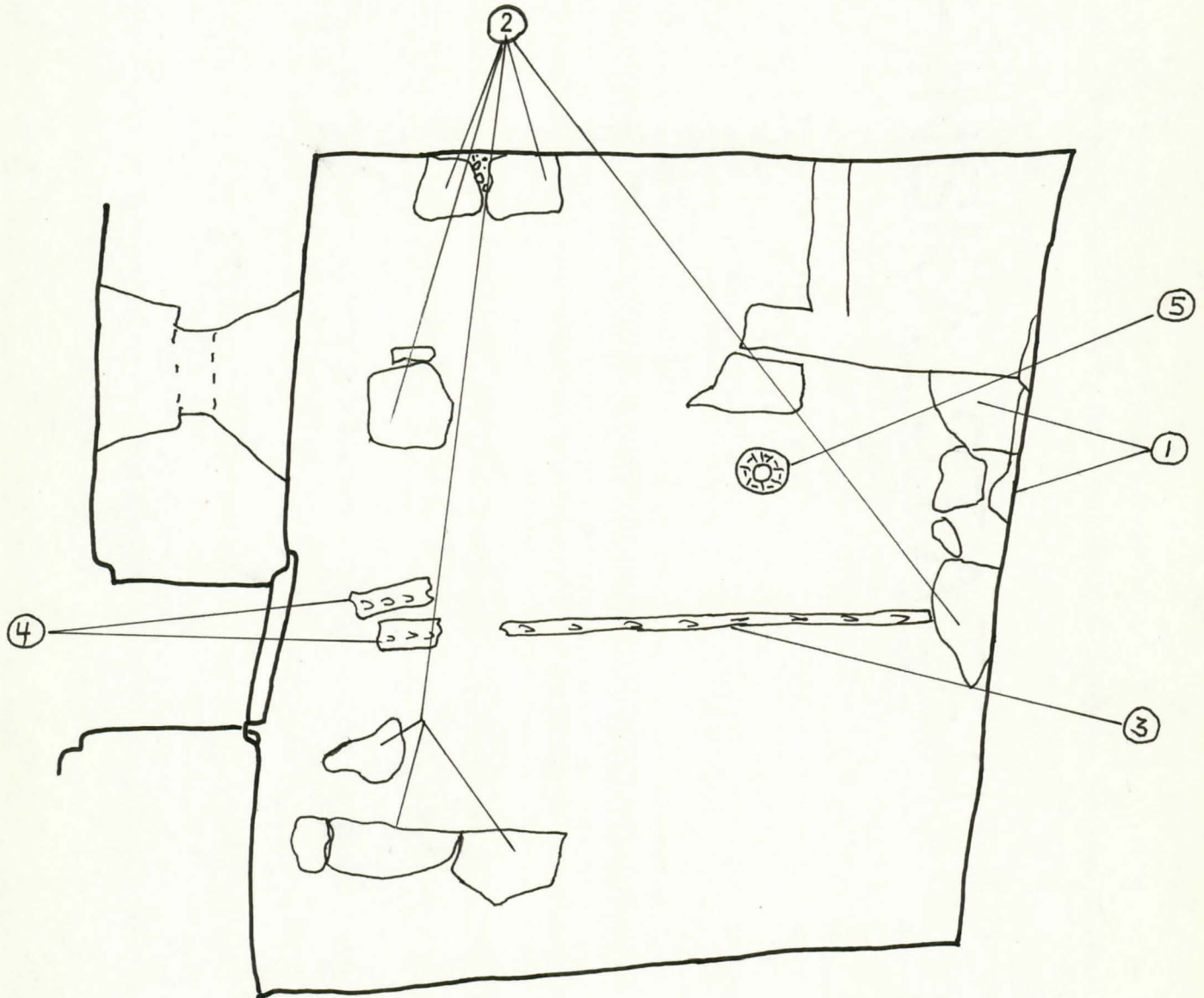

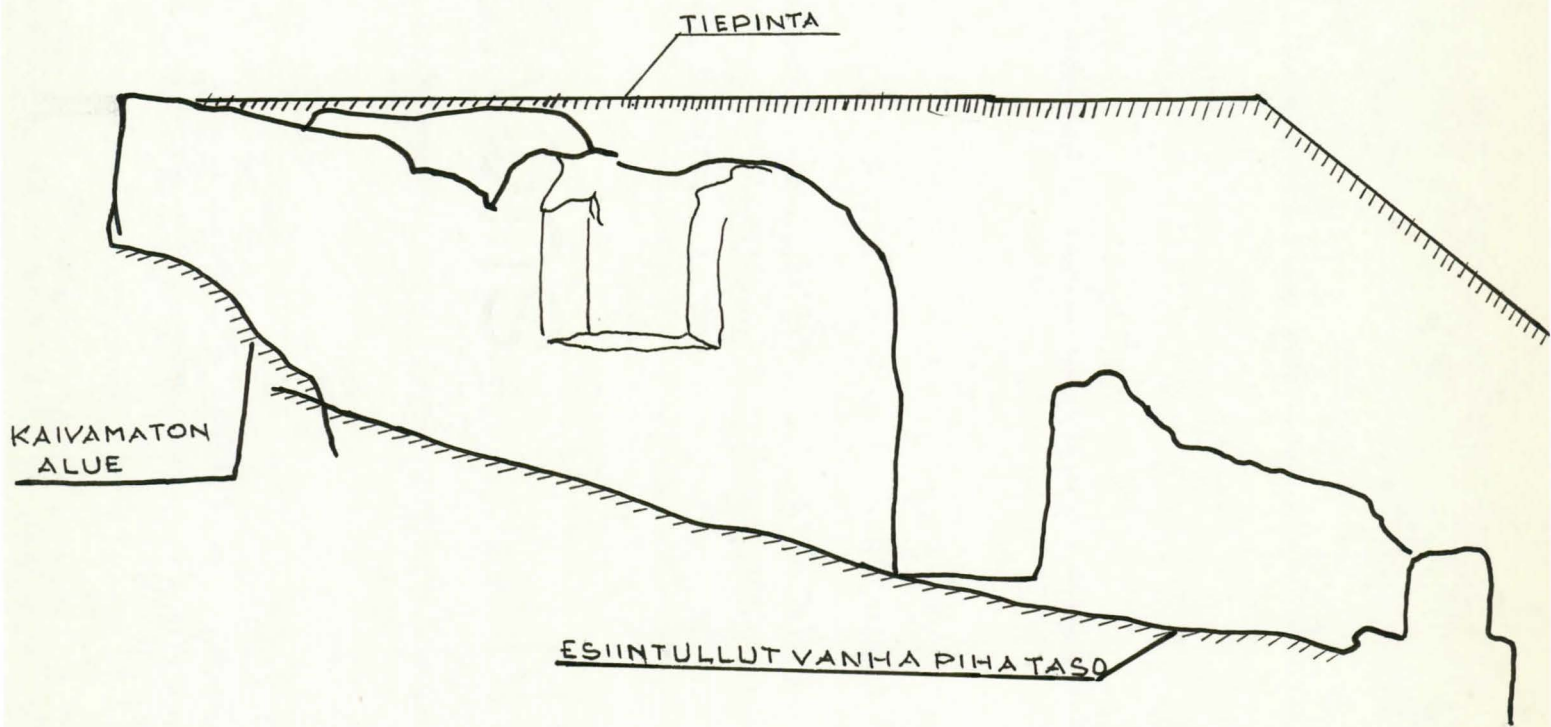

1:50

1:50

1:50